

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

זה אמרי' פ"ח מהל' ויכיה
הלכה די סמנ עשין פב
טוש"ע ח"מ סי' נג טע"ף
ז:

פ"ב מ"י פ"ב מהל'
גירושין הלכה יב סמנ
עשין ז טוש"ע אה"ע סי'
קמח טע"י טז:

פ"ג מ"י פ"ח מהל' ויכיה
הלכה ז סמנ עשין פב
טוש"ע ח"מ סי' נג טע"ף פב:

תוספות רי"ד

דין לאפקי מדר' יוסי
דאמר זמנו של שטר
מוכח עליו: מתני' הרי
זה גיטך מהיום אם
מתי מחולו זה ועמד
והלך בשוק וחלה ומת
אומדן אותו אם מחמת
חולי הראשון מת הרי זה
גט ואם לאו אינו גט:
אמר רב הונא גיטו
כמתנתו מה מתנתו אם
עמד חוזר. פ"י מתנתו
דש"מ א"ג דסתמא קא
יהיב ולא פירש אם מתי
אם עמד מחלו מתנתו
בטלה דאגן מדר' דלא נתן
אלא מחמת מיתה לא אם
יברא אף גיטו נמי אפי"ג
דיהיב לה כמתנתו ולא פ"י
אם מתי אם עמד חוזר
שלא נתן לה אלא ע"ד
מיתה לא ע"ד שיבריא:

אי א"ר יוסי בעל פה. אם מצטל צדצורו הוכחת ומן השטר כיון
שאין כתוב בו מהיום: **לרבא** פשיטא א"ר. מכאן קשה
על רשב"ס דפי' בים נוחלין (ב"ב קלז). גבי צעי מיניה רבא מרז נחמן
בהקנאה מהו פי' אם מועיל הקנאה כמו מהיום א"ל בהקנאה אינו
לרצן ופי' רשב"ס היינו דלא כר' יוסי
והכא משמע דסבר רבא כר' יוסי
ואור"י דהתם מיירי צאן כתוב ומן
בשטר ומתוקם כר' יוסי:

אמר רב הונא גיטו כמתנתו מה

מתנתו כו'. פרש"י ור"ח
מה מתנתו גיטו מרע צלל שום תנאי
חוזר אף גיטו נמי אם עמד חוזר
ממילא צלל שום תנאי ומספק דרבה
ורבא לא ס"ל הא דרז הונא לכיון
דלא עמד חוזר וכי מיתת הוי גיטא
אמרי י"ש גט לאחר מיתה כמו מתנה
שאניה חלה עד לאחר מיתה כמו כן גט
ואין להקשות לפירושו דכיון דבסתם
אם עמד חוזר מה לרצן צמתני'
למיתני מהיום אם מת מעשיו אם
מת צסתם נמי הוי כמהיום וכמעשיו
דלאטרנדן לשממעין איהו לשון משמע
מתייה ואיהו לאחר מיתה אבל קשה
דלמאי הוצרך שמואל לתקן גט
דשכיב מרע לקמן בפרקין (דף עה):
אם ימות יהא גט ואם לאו לא יהא
גט כיון דבסתם נמי חוזר אם עמד
ומיהו י"ל דשמואל לא סבר כרז
הונא אלא כרבה ורבא ומיהו קשה
דהא אמרי' באיזהו נשך (ב"ב ק"ט).
הוא שכיב מרע דכתב גט לדביחה
איתנה אמרה ליה דביחהו אמאי קא
מיתמתו ואיהו קיימת דידך אלא וקאמר
דפטומי מיילי וניהו ופרך פשיטא
ואמאי פשיטא והא רב הונא אית ליה
הכא אם עמד חוזר ע"כ נראה לר"ת
שכ"מ שנתן גט ולא התנה דלא עמד
אינו חוזר ולא דמי למתנת שכ"מ דלא
עמד חוזר דמתנה אינה חלה כלל
אלא לאחר מיתה^א אבל גט חל ממתיס
דעמנו שיחול מיד הלכך אינו חוזר
אל אם פירש גיטו וגיטו כמתנתו דקאמר
רב הונא אומר ר"ת מדקאמר גיטו
ולא קאמר גט שכ"מ משמע דקאי
אמתני' דמהיום אם מת מחולי זה
וקאמר מה מתנתו אפילו צלל תנאי
אם עמד חוזר אף גיטו צמתני' אם
עמד חוזר ממילא שאין כאן עוד תנאי
כיון דעמד אע"פ ששוב חזר ונפל
באוחו חולי הראשון ומת רבה ורבא
לא ספירא לכו הא דרז הונא דלפי'
עמד והלך צלל משענת כיון דשוב
מת מאוחו חולי אינו חוזר והוא גט
דאי לא הוי גט אע"פ שמת מאוחו
חולי יאמרו שאין תנאי החולי הזה
גורם אע"פ שהתנה שהרי מת זה
מאוחו חולי אלא מיתה גורמת ולכך
לא הוי גט כשעמד ויש גט לאחר
מיתה אבל השתא דעמד אינו חוזר כיון
דמת מאוחו החולי יאמרו שתנאי החולי

בעל פה. כגון גבי גט שכתב להלכתו וכשמוסרו לה אומר זה
גיטך אם מתי הלכך לא דמי לשטר שכיון שכתב התנאי אלא הזמן
בשטר איכא למימר דזמן מוכיח דמהיום קאמר אבל על פה דלמא
כי מסקריה ניהלה הדר ציה מוזמן דשטרלא ומסקריה ניהלה ע"מ לאחר
אי א"ר יוסי בעל פה אי לא אמר ומי מספקא
ליה והתנן^ב ה"ז גיטך אם לא באתי מכאן ועד
י"ב חדש ומת בתוך י"ב חדש אינו גט ותני
עלה^ג רבותינו התירוה להינשא ואמרי' מאן
רבותינו אמר רב יהודה אמר שמואל בי
דינא דשרו מישהא וסברי לה כר' יוסי דאמר
זמנו של שטר מוכיח עליו אלא מספקא ליה
אי הלכה כר' יוסי בעל פה או אין הלכה
ומי מספקא ליה והאמר רבא ה"ז גיטך אם
מתי ושאני מת ה"ז גט כשאמות ולאחר
מיתה אין זה גט היכי דמי אילימא דאמר לה
מהיום ורבנן צריכא למימר והתנן מהיום
אם מתי ה"ז גט ואלא לאו דלא אמר לה
מהיום ור' יוסי ש"מ הלכה כר' יוסי לרבא
פשיטא ליה לרב הונא מספקא ליה ואב"א
לעולם דאמר לה מהיום ורבנן והני לישני
איצטריכי ליה שאני מת כאם מתי דמי
כשאמות כלאחר מיתה דמי ואיכא דמתני
לה אסיפא זה גיטך לאחר מיתה לא אמר
כלום אמר רב הונא ולדברי ר' יוסי חולצת
פשיטא מדסיפא לרבנן חולצת רישא נמי
לר' יוסי חולצת מהו דתימא רבי יוסי בהא
כרבי ס"ל דאמר גיטא מעליא הוי וחליצה
נמי לא תיבעי קמ"ל דלא רבי סבר לה כר'
יוסי ולא ר' יוסי סבר לה כרבי רבי לא סבר
לה כרבי יוסי דקתני כזה גט למעוטי דרבי
יוסי ור' יוסי לא סבר לה כרבי דקתני כזה
גט למעוטי דרבי רבי מאי היא^ד דתניא מהיום
ולאחר מיתה גט ואינו גט דברי חכמים רבי
אומר כזה גט רבי יוסי מאי היא דתנן^ה כתבו
חדש כתבוהו בתוך י"ב חדש ונתנו לאחר
י"ב חדש אינו גט ר' יוסי אומר כזה גט: זה
גיטך מהיום אם מתי מחולי זה ועמד והלך
בשוק כו':^ו אמר רב הונא גיטו כמתנתו מה
מתנתו אם עמד חוזר אף גיטו אם עמד
חוזר ומה גיטו אע"ג דלא פריש כיון
דאמר כתובו אע"ג דלא אמר תנו יאף
מתנתו כיון דאמר תנו אע"ג דלא קנו
מיניה תנן זה גיטך מהיום אם מתי מחולי
זה ועמד והלך בשוק וחלה ומת אומדים
אותו אם מחמת חולי הראשון מת ה"ז גט
אם לאו אינו גט וא"א אם עמד חוזר למה לי
אומדנא הרי עמד אמר מר בריה דרב יוסף
משביה דרבא שניתק מחולי לחולי והא
עמד קתני עמד מחולי זה ונפל לחולי אחר
והא הלך בשוק קתני הלך על משענתו
והא

זה אומר זה
גיטך אם מתי הלכך לא דמי לשטר שכיון שכתב התנאי אלא הזמן
בשטר איכא למימר דזמן מוכיח דמהיום קאמר אבל על פה דלמא
כי מסקריה ניהלה הדר ציה מוזמן דשטרלא ומסקריה ניהלה ע"מ לאחר
אינו גט. דהא לא שוייה גט עד י"ב
חדש והו"ל גט לאחר מיתה: **בי דינא**
דשרו מישהא. ר' יהודה נשיאה שהמיר
שמנו של עובדי כוכבים במסכת
ע"ז (דף לו.) אם מתי ושאני
מת. איזה משתי לשונות הללו
לשון תנאי הס: **שאמות**. משמע
לכשאמות יהא גט: **צריכא צמיורי**.
הא צהדיא תנן לה צמתני' מהיום
אם מתי ה"ז גט: ור' יוסי. ואשמעינן
רבא דצעל פה נמי אמרה ר' יוסי
והלכתא כותיה: דמתני' א"ה. לדרב
הונא דלעיל: ודברי ר' יוסי. דאמר
כי לא אמר מהיום כמאן דאמר מהיום
דמי: הוצאת. דזמן השטר הו"ל
מהיום וכי מסקריה ניהליה ואמר זה
גיטך לאחר מיתה מספקא לן כי
תנאה הוא אי תורה הוא: **מדסיפא**.
כי אמר מהיום ולאחר מיתה תנא
מתני' חולצת לרבנן מכלל דלאחר
מיתה לר' יוסי נמי חולצת דהא לרבי
יוסי כמהיום ולאחר מיתה דמי ור'
יוסי ורבנן לא איפלוג אלא כהא
למודה לר' יוסי צללו מהיום כמהיום
ולרבנן יש חילוק: **ברבי פ"ה**. **דלמא**
לקמן גט הוא ופליג דלרבנן וקסבר
תנאה הוא והואל ואשכחן רבא דפליג
אימא ר' יוסי נמי פליג דהא שמענין
ליה דמיקל צמתני: דקתני כזה גט.
צמתניה דרבי: **צמיורי דר' יוסי**.
היכא דלא אמר מהיום לכיון דקתני
כזה משמע דכי האי גוונא הוא למשכר
אזל צללו מהיום פסול: דקתני כזה
גט. ר' יוסי גבי תנאי לקמן (טו):
ועל כרחיך למעוטי אחא ולא אשכחן
לדמעטייה^ז אי לאו הא דמהיום ולאחר
מיתה ולאשמעינן דלע"ג דגבי מתנה
כשר התם הוא דהכי קאמר ליה
גופא מהיום ופירי לאחר מיתה אבל
צגט כיון דלאו לשון תנאי הוא הויא
ליה ספק תנאה ספק חזרה^ח: רבי
יוסי^ט מאי היא. היכא קתני כזה גט:
ר' יוסי אומר כזה גט. מדהוה ליה
למימר אם לא צמתי כתבו ותנו ואמר
כתבו ותנו אם לא צמתי ה"ק כתבו
עכשו ותנו אם לא צמתי: ^י וה"ל.
גריסין: גיטו. דשכ"מ כמתנתו:
מה מתנתו. אמרינן צ"ב^י (דף קא):
אם עמד חוזר: אף גיטו אם עמד
חוזר. ולא מיבעיא היכא דאמר אם
מתי דהא לא מת אלא אפילו לא אמר
אם מתי אלא יחזר לה גט סתמא אם
עמד חוזר דמתמא אדעתא דמיתה
יחזר לה והא לא מת: אע"ג דלא אמר
תנו. כדמתן צהאומר התקבל (לעיל טו):

א) כמותו ב: לקמן ע:
ב) ע"ז לו. ב) כמותו ב:
ג) לקמן ע"ז לו.
ד) חוספתא פ"ה ה"א.
ה) חוספתא פ"ה ה"ב.
ו) ע"ז קדושין ט: לקמן
ע"ז לו. ד) לקמן ע:
ז) לעיל סו. ו) ב"ב קלז.
ח) ב"ב קלז ע"א.

הגהות הב"ע

א) רש"י ד"ה אם
משענו ומי והוא אמר
אם מתי מחולי זה:

הגהות וצינינים

א) צ"ל כשאמות
(רש"י): ב) בד"ל
צ) צמיורי (בבא"מ):
ד) ג"א רבי באי היא
(גליון) מגדל:
ה) כן למתני' (גליון):
ו) כן הגיה רש"ל,
ובדפו"י וה"לך (וכן
בכל הסוגיא), וע"י מגדל:
ז) שפירש הנוסח
הישן ומבילאכת שלמה
שהאר"י: ו) שייך לרף
ע"י ע"א (גליון):

ליקוטי רש"י

ה"ז גיטך וכו' אינו
גט. לכיון דלא אמר
מעשיו משמע לאחר י"ב
חדש יהא גט והיי מה
תוך הזמן ויכיה ליכא
ליכא ע"ז. דהא לא אמר
שיהא גט אלא עד י"ב
חדש והוא כגד מת ואין
יכול לגרס וקוקה ליכא
אם אין לו כן אלא אי אמר
מעשיו יהא גט אם לא
צמתי י"ב חדש ומת
תוך כך הרי זה גט ואיהו
וקוקה ליכא ע"ז לו.
התירוה להינשא. על
חליה להסיח דלא לא
צמתי (כתובות ב:): דלע"ג
דלא אמר מעשיו כמאן
לאחר מעשיו דמתי
דמתמא מעשיו קאמר
לה ולקמן ע"ז. **בי דינא**
דשרו מישהא. שטען
של עובדי כוכבים ר'
יהודה נשיאה שהיה צימי
האמוראים כן גט של
ציעו הקדוש כהאמרינן
במסכת ע"ז (לו).
מספקא וואיל ר' יהודה
נשיאה אכתפי' לר'
שמלאי וכו' ולקמן ע"ז. ר'
יהודה נשיאה היה גט של
רפן גמלאל כר רבי [ועתה
כד...]. זמנו של שטר
מוכרית ע"ז. [והא לעיל
ליקוטי רש"י בב"א]. גט
זאינו גט. [והא לעיל
ע"א]. כזה גט. למתא
הוי וקדושין ט:.

פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת פסחים

ונהיגו העם לאסור זה והתלמוד המיר אותו. וספה יהושע שהאשה מתכסת צברה צמורסן. וילעוט הלשעים כשישים:

אין נותנין [את] הקמה לתוך הרוסת או לתוך החרדל כו' : (דף מ"ע"ב) מחלוקת תנא קמא ורבי מאיר אינו אלא כשנתן לתוך החרדל אצל לתוך הרוסת דברי הכל יסרך מיד לפי שהוא ממנה להחמין ועוד יתבאר תערוגת הרוסת מה הוא צפרק אחרון. ואמר ה"ש בפסח ובשל מצול במים ולפי שניה איסור הישול בלשון מקור קבלנו שבא לרמוז לאסור בישולו במי פירות אצל סכין ומטבילין אותו בזה אחר שנגלה: ומי הצלק שנטבילין בהם הידים וכלי הצלק יספכו כמו שזכרו ובמקום מדרון כדי שלא יתקפצו וישארו במקום נמוך ואין הלכה כרבי מאיר:

פרק שלישי

אלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי כו' : (דף מז ע"א) ענין עוברין שעוברין על כל יראה וכל ימלא. כותח הוא דבר שטופל בעורבו קמח וקרקע בלשון ערבי אלמרי. שכר דבר שמכר שעושין דברים שמכרין ממינין מים מחטים שריים ועושים וחולסם והיה משקה אנשי מדי מזה הענין רואה לומר ממשרת לחם כגון אותו שעושין היוס בנתיים וקורין אותו אלמרי בערבי. וחומץ האדומי היו משמין בו שעורים מעט. ויחוס שלוקחין מלה וקמח שעורים וקרטרומי וקורין אותו בערבי קרטרם והוא רוע כרכום מדברי צד צדד ולשין אותו במים והיו עושין אותו לרפואה. חומץ של צבעים מים דמויי והוא מים ששורין בהן המורסן ומשתמשים בו צבעי (א) הלכה ועימין לו טבחים הוא שלוקחין חטים שלם בשלו כל לרבן ומיעשין אותו וטוחנין אותו ולשין אותו ועושין מהן מלת ומכסין בהן הקדרה כשימקרב המאלל להחשבול בתורה ומסיר ממנה זוהמת המאלל וריחו הרע. וקולן של סופרים עיסה יעשו אותה מדבק הקספים מעפר הרחיים וידבקו בו מה שהם רוצים לדבק מניירותיהם. וטפולי נשים הוא קמחים יקחו אותו הנשים מן הדברים שיש להם בה למרר ורחוות פניהם בהם ובשרן ויש בכללן קמח שעורים. ורבי אליעזר אומר אע"פ שהיה צבט ואין בו מים גריד שמה שרבו אותו הצבט בצעת הרחיה. ואין הלכה כרבי אליעזר אלא כמו שאמר ב) זה הכלל כל מה שהוא מין דגן רואה בו כל דבר שהיה בו מין ממיני חמשת המינים ע"כ המים עובר עובר בפסח אצל גלל מים או במי פירות אינו עובר ומותר לאכול בו העיקר אלא מן פירות אין ממתילין ואמרו הרי אלו צאוהרה רואה לומר מי שיאכל אחד מחלו שהיה בו תערוגת דגן לפי שהעיקר אכלנו על תמך דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו וזה כשיהיה מין התמך מעורב כית כדאי אכלת פסח או יתחייב האוכל זה התערוגות מלקות אצל אם יש צעור הדגן המעורב פחות מכית אינו חייב על אכילתו מלקות אצל הוא אסור ואין הלכה כרבי אליעזר:

בצק שחבדקי עריבה אם יש כותית במקום אחד כו' : (דף מה ע"א) אמרם שכל מעורב שהוא במקום חיוק הכלי ודיעוק שבריו אצל כשאינו לחיוק אפילו פחות מכית חייב לבער. ואמרו חוץ מוצר ועיניו כי אם הוא מקפיד עליו ודעוהו ליעלו או הוא חוץ וכשנתמאת העריבה והטבילה לא עלמה לה טבילה. וזה הכלל מיהו עריבה שיש לה טבילה במקום אצל כלי חרס אין לו טבילה במקום אלא צבירה כמו שיתבאר במקומות הרבה. ובצק החרש הוא שיכו עליו ציד ולא יצמח לו קול

ודומה החרש לא שיכו בקוראין אותו. וכאשר לא נודע אם נתחמץ או לא נשער אותו בזולתו או בזמן הידוע כי בזמן הזה תחמץ העיסה ושיעורו כדי שהיה אצל כרגליו הליכה בינונית מיל אחד והוא שיעור מן הזמן שהוא שני חומשי שעה משעות ההשירה:

כיצד מפרישין חלה בטומאה ביום טוב כו' : (דף מו ע"א) כבר הדעתין כי שריפת קדשים ביום טוב אסור וכשנתמאת העיסה חלה טמאה שיוצא ממנה דינה שמתקף ואמר רבי אליעזר שיאפה הצלק כולה ולא יוצאו ממנו חלה עד תשלוט אפיימו וזה טעמו חלה מן החלות ותקרא לה שם זה מותר כאשר ביארנו במסכת תנן ומניחין אותו עד מוצאי יום טוב ושורפין. וכן במירא אומר מוציאין אותה עיסה ומטילין אותה במים זוגן ומניחין אותה שם עד שמתקף למוצאי יום טוב כי אסור לאפותה לפי שאין אופין ביום טוב אלא מה שהוא רחא לאפילה. והלכה כרבי אליעזר:

רבן גמליאל אומר שלש נשים לשות כאחת כו' : (דף מח ע"ב) ר"ג סבר כי ג' נשים מתעסקות בצלק כולן בזמן אחד ואופות זו אחר זו ואף על פי שישאר הצלק של השלישית עד שסיקו את התמור פעמים יאפכו בו שתי אפיות ואח"כ תאפה השלישית שאינו צא לרדי חיומן בזה השיעור המזמן. ותכמים אין סוגרים כך אצל אומרים כי כשתחיל הראשונה באפיה (תשלים) השנייה הראשונה באפיה (תחיל) (תשלים) השנייה הראשונה והשלישית בלישה ותחיל השנייה האפיה והשלישית בעריכה ותלוש הראשונה פעם שניה וכך עושין ולא יתמהמה הצלק בשום פנים ולא תצביה ממנו יד: ואמר ר"ע לר"ג לא כל הנשים ולא כל העיסה ולא כל התמורים שום כי יש תמור שמתמחה בשעה קלה ואחר בהכך וכן גם כהעיסה העיסה יותר יבשים שולט בהם האש צבחה ומן הנשים יש מהם זריות ויש מהם להיפך ואמרו שאין מניחין העיסה כל זה הזמן אלא א"כ מטילין [הידיים] במים זוגנין ומניחין העיסה בהם. ודע כי כל עת שהיד מתעסק בצלק אינו צא לרדי חיומן ואפילו יום א' שלם והלכה כחכמים:

שיאור ישרף והאוכלו פטור סידוק ישרף כו' : (דף סג) בקרני תבנים פירושו שחשדק העיסה קדקים דקים כשיחמיל החמוץ להכנס בו ואפילו הם קרני תבנים והלכה כחכמים:

י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל כו' : (דף מט ע"א) והלכה כרבי אליעזר בר לזוק: **ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו כו' :** (דף סג) כל זה מצוה צבא היטב:

וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר כו' : (דף סד) ר"מ אומר כמו שנתמאת אכולין כשצבירה רואה לומר שאינה מתמאה עד שהיה בה כפיה כאשר צבאר בפירוש רבז בראש מסכת טהרות כן לא יחזור אלא על כפיה. ורבי יהודה אומר כמו שהאכל מנשר קדש ומן התמך כית לוקח בין יחזור אפילו על כית ומתנו חכמים מדרגה בין צבאר קדש וצין התמך לפי שהוא חולין והלכה כחכמים:

פרק רביעי

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים כו' : (דף נ ע"א) לפי מה שאמרו ונתנין עליו חומרי מקום שיהא משם שהוא מורה כי כשהלק ממקום שאין עושין למקום שעושין אינו עושה התנה ואמר כי זה

הדין לא היה העיקר אל ישנה אדם מפני המחלוקת ומה שהעריב לחייבו שלא לעשות במקום שעושין לפי שיש לו נראה שיש צבאל ממנו מחלוקת אצל השני הוא אם יעשה במקום שאין עושין או שיעשה דבר משונה ממשעיהם או יתנה צבא אצל הצטלה אין צב מחלוקת:

כיוצא בו המולך פירות שביעית ממקום כו' : (דף נ"ב ע"ב) כבר נתבאר עקרי זה המאמר צפ' המשעית ממסכת שביעית. ואין הלכה כרבי יהודה:

מקום שנהגו למכור בהמה דקה לעובר גלולים כו' : (דף נג ע"א) אסור למכור בהמה גסה לעובר גלולים צין שהוא עובד גלולים או אינו עובד גלולים וטעם זה האיסור שמה ישכרנה או ישאילנה לו ויעבוד בה בשבת ולשון התורה (שמות כג) למען ינוח שורך ותמורך ושנית שמה ימכרנה לו ערב שבת ג) ולא חייב צביעין ויחמר אותה בעליה הישראל כדי שתלך לפני הקונה והבהמה תלך לפני מחמת קולו של ישראל שהיא מכרת אותו נמלא ישראל מחמר אחר בהמתו בשבת ולפיכך מותר לאדם שיתן בהמתו לסרסור שימכרנה לנכרי והוא שלא יהיה שם מצוי כי אלו הטעמים כולם נסתלקו כשצבאל בהמה לא יהיה מצוי כי הסרסור לא ישאיל ולא ישכיר לפי שאינה שלו והבהמה לא תכיר קול הסרסור שתלך ממתו כמו שזכרנו. והמיר רבי יהודה למכור שבת יד או רגל לפי שאינה רחיה למשא וזה אינו אמת כי אפשר לקרעה ולמשוך ברחים והקרנות להניעם והמיר כן במירא למכור הסוס הידוע לנשיאת הנך והנשר דומיין מהחיות היד כי הוא טובר החי נושא את עצמו צין אדם צין בהמה חיה ועוף ואלו העופות אינן משוי על הסוס. וחכמים אומרים כי האדם החי צבאל הוא שאינו משוי ואמרו צו החי נושא את עצמו. ואין הלכה כן במירא:

מקום שנהגו לאכול צלי בלייל פסחים אכולין כו' : (דף סג) האוסרים לאכול בשר צלי בלייל הפסח כדי שלא יחשוב הרואה שהוא כבש הפסח ויהיה לאכול קדשים בחון:

מקום שנהגו להדליק את הנר בלייל יום הכפורים כו' : (דף ס"ג ע"ב) יום יתבאר במסכת פסחים כי יום הכפורים אסור בשמשים המטו ויש אומרים שהדלקת הנר ביצא אותו להסתכל בשבתו ותשא חן צביעין ויבוא לרדי תשמיש ויש אומרים כי האורה יפריש אותו מאשנתו ואם לא תהיה שם אורה יצא לרדי הרעור ויעשו:

מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין כו' : (דף נד ע"ב)

וחכ"א ביהודה היו עושין מלאכה בערבי פסחים כו' : (דף נה ע"א) ואין הלכה כרבי שמעון בן גמליאל. וחכמים אומרים ביהודה עושין מלאכה לפי מה שקדם להם דבר כללי מקום שהיה ומקום שכן נהגו הודיענו צבני המקומות ידועות באחד נהגו לעשות ובאחד לא נהגו:

רבי מאיר אומר כל מלאכה שהתחיל בה קורם לארבעה עשר כו' : (דף סז)

עוד יתבאר לך במסכת מועד [קטן] כי ההדיוט חופר וכמו כן היוצא מבית האסורין מספר ומכנס ולפיכך החירו חכמים אלו השלש מלאכות שיחמיל לעשותן בצרבעה עשר אצל במקום שנהגו. ורבי מאיר אומר אפילו במקום שנהגו אין עושין מלאכה לכתלה בשום פנים. ורבי יוחנן אומר לא מלאכה לרעוי עושה אומר שיש עויל רגלים מתקנין מנעליהן וסנדליהן לעלות לרגל צבולו של מועד. והלכה כחכמים:

מושיבין עשור כו' : (דף ס"ג ע"ב) אמרו מרגולת צבחה מחזירין אותה למקומה ר"ל צבולו של מועד אצל הצרבעה עשר אין לר"ך לדבר צו מאחר שאמר מושיבין כ"ש מחזירין. וענין מושיבין הוא שמהיה מרגולת שצבחה על הצבאים שלשה ימים שכבר התחילו הצבאים להספיד ואם מתה מצבאים אחרת ומרביצין אותה על הצבאים: **ששה דברים עשו אנשי יריחו כו' :** (דף ס"ט)

אלו הששה דברים לא צבחו אותם החכמים אלא השלשה מהם והם הראשונות לא מיהו צידם והשלשה הנותרים צבחהוהו מיהו צידם. הראשונות הם שמרכיבין האילנות יום ארבעה עשר ד) והוא שחולין יסור של דקל זכר על דקל נקבה וזה מפורסם אצל צבלי העבודה וחו ענין אמרם מרכיבין דקלים. וכורכין את שמע הוא שם לא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו בשעת קריאת שמע וקורצין וגודשין מלפני העומר ענינו שמוחר לקצור ולגודש ולא ימיוש דילמא אתי למיכל מיניה. ובג' האחרונות שמיחו הן ממירין גמזיות של הקדש הוא שהם היו מחזירין לאכול גזולי הקדש ואמרו כי לא נאסר אלא הפרי שנקדש בצמחו אצל מה שזומח לאח"כ צבחה הקדש שהוא מותר. ואכולין מחמת הנשעים שהיו אורלים מה שהיה נופל מן הפירות תחת האילן צבחה וצ"ט אע"פ שהיה ספק אכלם ולא היו יודעים אם מערב צבחה נפלו והן מותרין או נפלו צבחה והן אסורין כאשר יתבאר במסכת יום טוב ונתנין פיאה לירק כבר קדם לך במסכת פסח כי מתחילי הדברים שהם חייצין צבחה שהיה מכניסו לקיום והירקות אינן כן:

ששה דברים עשה חזקיהו המלך על שלשה כו' : (דף נו ע"א) זאת ההלכה היא מוספתא אצל ראיתי לפרשה לפי שיש בה מועלת. ספר רפואות היה ספר שהיה ענינו להתרפאות צבירים שלל החירה מורה להתרפאות צין כמו הדברים שצבחה צבול האורות והוא כי יא אנשים חכמים צבכמת הכופצים ועל פיהם יעשו צורה לעמים ידועים ויועילו או יזיקו לדברים ידועים וזו האורה נקראת בלשון יון טלס"ם ואומר כי האורה היא נעשית בו התכונה היא טובה לחולי פלוגי ויוצא לו מן הדברים המעטים וממנו ר"ל הספר לא צברו אלא על דרך החכמה צבע המציאות לא על דרך שיעשה אדם פעולה ממה שצבחה צבולו והוא מותר. ועוד יתבאר לך כי יש דברים שפנה השם לעשותם אצל חכמים ללמדם ולהבינים כי הם יתבאר אמר לא תלמדם לעשות ולמדנו צבולה (סנהדרין דף סח) אצל אמה למד להצין ולהורות. וכאשר השימו צי אדם דרכם והיו מתרפאין צבולת הדברים היקין וגמון. ואולי שהיה סם המות עס רפואה לנס חמת המות והיה אומר סם המות פלוגי מרקחין אותם כך ומשקין אותו כך ויארע ממנו מן המקרים כך וכך ורפואתו צבול פלוגי וכשיהיה רואה הרפואה אותן המקרים היה יודע כי אותו סם יקטורו והיה נותן לו אותה הרפואה להיות כנגד הסם ולהציל ממות וכאשר השימו צי אדם דרכם והיו ממימים צבולת הסמים הסיר הספרים וגמון ואפי רבצין לך דברי צבחה הענין לפי ששמעתי וכן פשרו לי הענין כי שלמה חצר ספר רפואות שיחלה שום אדם או יקטורו שום חולי מן החולים היה מתכוין לחיות הספר והיה עושה כמ"ש בספר והיה מתרפא וכאשר ראה חזקיהו כי צבי אדם לא היו סומכין על הש"י הסיר אותו וגמון ואמה שמע הפסד זה המאמר ומה שיש בו מן השגיונות ואף יחסו לחזקיהו מן האולת מה שאין ראו ליתם כמותו לרעוי הענין וגמון וכמו ש"ל לשיעמו שהודו לו ולפי דעתם הקל והמשכב האדם כשירעב וילך אל הלחם ויאכל ממנו צלי

י"קוטב מפרשים א) בשאר דפוסים צב הלגא צ"י והוא שיצט"ו וז"ל הלכה צ"י כמו שהיה ואין הלכה כן הוא ברוש"י חולין דף ק"ח ע"א ד"ה ללכא צבצ עור אדום. (הגהות הגרי"ם) ב) זה הבי"ט וכו'. הנה לשון מן זה הכלל וכו' נראה שהם דברי ר"א הווייתו וכשממיתם אותו הלכה כר"א רביה שגם צבא אצל חכמים על עירובו צבא כלום וע"י צבכמ משה חמך ומלה פ"א הלכה ו' צבון דברי ד"ה ואפשר עוד לומר שצבא כ"ז א' הפירות צבדי הרמב"ם צבם הלא"ם וכן פוסק הרי"ך רביה דרביה א' הרמב"ם והוא דומה אותו וע"י רשות של המענין לצבור כרצונו כי לדינא אין ג"מ. (ד"ה) ג) ולמען חייב צביעין יתמר אותה. כ"ל. ומיירי שמשא ע"ג הבהמה. (ד"ה) ד) והוא שחולין יסור של דקל. כ"ל. (ד"ה)

פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת פסחים

ספק שיצירא מאותו חולי החוק חולי הרעב א"כ כבר נואש ולא ישען באלהיו נאמר להם הו' הקטנים כאשר נראה לרוב צבת האכילה שהמניא לי מה שיצביע אחוה וספור רעבתנותי ואחיה ואחייים כן אודה לו שהמניא לי רפואה ירפא חליי כשאתרפא ממנו ולא הייתי יודע להקשות על זה הענין הגרוע לולא שהיה מפורסם ועוד יתבאר כי מותר לערב השנה בכל ארץ ולעשות אותה השנה שני אדרים ומן העיקרים אללנו אדר הקמוץ לניסן לעולם חסר כיוון שנתמך על השנתון ואם הם שני אדרים יהיה הראשון שלשים יום וצד חזקיהו ביום שלשים ועוד אלו השנה ועשה את החודש הנכנס אדר השני ואלו לא היה מערב אותה השנה היה יום שלשים על אדר יום ראשון של ניסן כאשר נצטרנו והוא עבר את השנה ביום שהיה ראו' להיות ראשון של ניסן וזה אינו מותר כי העיקר אללנו אין מערבין את השנה בשלשים של אדר האולי וראוי לקבוע ניסן והוא לא ראה בזה הדין רוצה לומר האולי וראוי לקבוע ניסן:

כיצד תולין ומפשיטין אונקליות של ברזל כו' : (דף ע"ב) חייב פסח ששחטו שלא לשמו בשבת מה שאמר ר' יהושע אם אמרת פסח ששחטו לשם לדבר האסור רוצה כי פסח ששחטו לשם שלמים ויכולא בהן בשבת. וידוע כי השלמים ושאר קרבנות יחיד אסור להקריבן בשבת וכששחטו שלמים וחולתה בשבת לשם פסח כבר בינה שמו לדבר מותר כי הפסח מותר להקריבו בשנה שבת. ומאמר ר' אליעזר אימורא כבר ידוענו ענינו התמידין והמוספין שמוחר להקריבן בשבת לשמן אצל מי ששחט פסח ב"ד שחל להיות בשבת לשם תמיד או לשם מוסף חייב תחלה א"פ ששינהו לדבר המותר ולא חלק ר' יהושע בזה כאשר נצטרנו הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת חייב עליו תחלה ולא חלק ר' יהושע בזה ופירש קצתה דבר קצוה כי התמידים והמוספין שהן קרבנות לצור אין מוספין עליהן ולא גורעין מהם ולפי שהם ידועים במנין ואין רשות לכל אדם להקריבן יהיה קצוה לשמן חייב והלכה כר' יהושע:

שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלין כו' : (ס"ג) כבר נצטרנו פסח חמישי כי פסח ששחטו לכשרים ולפסולים כשר לסיפק כששחטו בשבת למולים ולערלים פסח אצל כששחטו בשבת לפסולים ששפסדו פסול בשוגג הוא חייב תחלה במזיד חייב סקילה וכמו כן כשנמנעו צבל מוס לפי שהיה לו לבקרו ואח"כ ישתעו בשבת וכמו כן כשנמנעו צו טריפה גליה כמו נקובת הראש והחוק הרגלים ויכולא בהן אצל אם היה טריפה נקמרת ולא נודע עד לאחר שחייבו כמו נקובת הלב והיריאה ויכולא בהן פסח. וענין אמרו פסח בכל זה המאמר ר"ל שהוא פסח מהבאת תחלה:

פרק שביעי
כיצד צולין את הפסח מביאיין שפור כו' : (דף ע"א) מה שצטרנו ע"ן של רימון הוא לפי שאין יולאין ממנו מים כשמים כדי שלא יהא בשל מנוסל נמים והלכה כרבי עקיבא:

אין צולין את הפסח לא על השפור כו' : (ס"ד) נגע בהרסו של תנור יקלף את מקומו כו' : (דף ע"ב) אסור ללות בשפור של ברזל לפי שהוא מתחמם וזולה נבצר ואינו נכריים לללוהו בתמימות האש בלי אמצעי כמו שאמר הש"י לוי אש ולא לוי דבר אחר ולחמה המשנה שעורו הוא כך ולא באסקלא ואם אכילתו מנוקבת היא כשירה א"ר לדוק וכו' וכן כשיוצא מלחוחיו על הסולת כאשר זכר יסור ארזו הסולת כי אסור ללות ממנו אלא מה ששאר בעצמותו [קשה] אצל מה שיצו ממנו הרי הוא כמרק. והלכה כרבי לדוק:

סכו בשמן תרומה אם חבורת כהנים יאכלו כו' : (ס"ה) כבר קדס לך כי מותר לטון הפסח במשקין ובמי פירות והלכה כולה מפורסמת:
המשה דברים באין בטומאה כו' : (דף ע"ב) אחר השם ויהי אנשים אשר היו עומדים לנפש אדם ויתן בהם הדין שידורו מפסק ראשון לפסק שני והקבלה כי זה הוא לפי שהן מועטין אצל אדם היו הקהל כולם עומאין וכן אומר יחידים נדמים לפסק שני ואין לצור נדמה לפסק שני וכמו כן כל קרבנות לצור כולם מקריבין אותן בטומאה כשנעמארו רובן לפי שאנו למדין מן הפסח לכולן כי אחר הש"י פסח צמועו ואמר בקרבנות

כיצד תולין ומפשיטין אונקליות של ברזל כו' : (דף ע"ב) חייב פסח ששחטו לשם לדבר האסור רוצה כי פסח ששחטו לשם שלמים ויכולא בהן בשבת. וידוע כי השלמים ושאר קרבנות יחיד אסור להקריבן בשבת וכששחטו שלמים וחולתה בשבת לשם פסח כבר בינה שמו לדבר מותר כי הפסח מותר להקריבו בשנה שבת. ומאמר ר' אליעזר אימורא כבר ידוענו ענינו התמידין והמוספין שמוחר להקריבן בשבת לשמן אצל מי ששחט פסח ב"ד שחל להיות בשבת לשם תמיד או לשם מוסף חייב תחלה א"פ ששינהו לדבר המותר ולא חלק ר' יהושע בזה כאשר נצטרנו הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת חייב עליו תחלה ולא חלק ר' יהושע בזה ופירש קצתה דבר קצוה כי התמידים והמוספין שהן קרבנות לצור אין מוספין עליהן ולא גורעין מהם ולפי שהם ידועים במנין ואין רשות לכל אדם להקריבן יהיה קצוה לשמן חייב והלכה כר' יהושע:

פרק ששי
אלו דברים בפסח דוחין את השבת כו' : (דף ע"ב) אמר הש"י בקרבן תמיד צמועו וכמו שהיה תמיד קרב בשבת כמו שכתב צ"ל על עולת התמיד ישעה ויכפרו כמו כן קרבן פסח היה קרב בשבת. ומאמר קדמו פירוש שיזיאו ממנו הרעי. והיה שאסר תחילה יצאמו הוא שיחמור אותה בכלי אש יש שם יצא אצל צד מותר לתכנה בשבת כאשר נבאר בסוף עירובין הרבצחו והבאתו הוא מלככה לפי שהוא משאוי לדעת הכמים אצל לדעת כן במירא אינו משוי כאשר נבאר מדעתו בפרק הרביעי מוז המסכתא והבאתו מהוך לתחום ג"כ אסור מלדורייחא אלא ר"ע שהוא סובר איסור תחומין לדורייחא ור"א סובר איסור תחומין דרענן והאי נושא את עצמו ואפילו בהמה כגון במירא ולפיכך היו אלו הדברים לפי סברתו כולן משום שבת נלכד:

אמר רבי אליעזר והלא דין הוא מה אם שחיטה שהיא כו' : (ס"ז) רבי יהושע סובר שמתח"ל מ"ט מזהו [מ"ט] מבטל שמתח"ל מ"ט כשיהיה באותה שמהה דבר שיהיה אסור משום שבת כגון היגיון בחופים ובמחולות ובכרורות וצלללים שכל זה אסור ב"ט א"פ שהיא מזה אלו ולפיכך היה נכון אלו להשיב ולומר י"ט יובח ורצה בצמרו היה הזאת מי טהאת המחויבת לטמא מת בשלישי ושביעי כי כשהחל שלישי או שביעי שלו בשבת אין מוין עליו וכמו כן אם יחול שביעי שלו יום שלשה עשר והיה יום שבת אין מוין עליו ויחול טמא ולא יקריב קרבן פסח ורבי אליעזר סובר שמוין עליו בשבת כדי שלא יבטל עליו קרבן פסח כי אם ישאר למחרתו שהוא יום י"ז והוא עליו ועל אסור להקריב פסח כמו שיתבאר. והלכה כרבי עקיבא:
אימתי מביא חגיגה עמו כו' : (דף ע"ב) חגיגת יום ארבעה עשר היא רשות ולא חובה ולפיכך אם היה ארבעה עשר יום שבת (א) או אם יהיה יום חול ויהיו הפסחים רבים או יהיה אותו הפסח צא בטומאה כאשר יתבאר בפרק שלאחר זה אין מביאין חגיגה עם הפסח יום י"ז:

חגיגה היתה באה מן הצאן מן הבקר כו' : (ס"ח) יודיעך מוז ההלכה כי חגיגת ארבעה עשר א"פ שהיא רשות ואינו יולא בה משום חגיגה דינה ודין חגיגה שזה ואין ציינים הפרש לא במנין הקרבן ולא בזמן האכילה ועוד יתבאר הדינים המחויבים בחגיגה במסכת חגיגה:

ובמי ולא ילין לבוקר וזה חג הפסח חכמים אומרים כי אמרו ובמי רוצה כי קרבן זה פסח כי כשיהיה החמץ ברכות שמוט או הזרק את הדם או המקטיר או אחד מבני הצורה א"פ שיהיה אותו החמץ חוק לעורה שהוא לוקח ולא יפסיד הנצח. ורבי יהודה אומר ובמי המיוחד לי רוצה כי קרבן תמיד ולפיכך מי ששחט התמיד על החמץ ר"ל שהוא מקריב אותו צמוד החמץ קיים אללו שהוא עובר בלא תעשה. ור"ש אומר כי דבר הש"י ובמי ובמי צ"י פעמים ר"ל כי באותה שעה שיהיה חייב כששחט [פסח] על חמץ יהיה פטור אם שחט שאר וצמיח על החמץ ולפיכך אר"ש כי מי ששחט הפסח ביום ארבעה עשר לשמו על החמץ חייב מלקות ושאר וצמיח יום י"ד על החמץ פטור ובשעה שיהיה חייב אם שחט שאר וצמיח על החמץ יהיה פטור אם וצמ קרבן פסח על החמץ ולפיכך אמר ובמועד לשמו פטור לפי שאו הוא פסול ואינו קרבן פסח וצמיח שיהיה נדחה לפסח שני שהיה אפשר להקריב זה הכבש פסח ושלא לשמו חייב לפי שהוא כשאר הקרבנות והוא יאסר הקרבת איוה קרבן שיהיה על החמץ וצמיח עליו מלקות כאשר נצטרנו דעמו ולפיכך חייב (ב) ואין הפרש בלמרו צמועו או בשאר ימות [הפסח] ומה שחייב שיהיה לעדת ר"ש כששחט כל הקרבנות על החמץ בשאר ימות [הפסח] בין לשמן בין שלא לשמן חייב חוק מן החטאת ששחטה שלא לשמה וכמו שהעיקר אללנו והוא אמרם בתחלה כל הצמיח ששחטה שלא לשמן א"פ שלא עלו לצעלים לשם חובה כשרים חוק מן הפסח ומן החטאת הפסח צומנו והחטאת בכל זמן והלכה כחכמים:

הפסח נשחט בשלש כיתות כו' : (דף ס"ד ע"א) זה מוציא:
שחט ישראל וקבל הכהן נותנו לחבירו כו' : (ס"ט) היו נעדין שזרות להתפאר והבדן כלי עגול כו' הנורה [הפסח] מרגום קערומי ציטוה יקריב פירושו ויקפא מגזרת קפאו תהומות והודיעך צו המטנה עניינים רבים מהם מה שאמר שחט ישראל להודיעך כי שחיטה כשרה צריכה. ואמר וקבל הכהן לפי שמקבלה ואילן מלוה כהונה. ואמר נתנו לחבירו והצדירו וצדירו להודיעך כי כל מה שחולל לעשות מזה באנשים רבים הרי זה משונה ברב עם הדרת מלך. ואמרו מקבל את המלך ומחזיר את הדין להודיעך הרוחות והחריצות של המלוכה כי לא היה מחזיר את המורק עד שהיה לוקח את השני והסס אמר אל יסור מוצה העולה לימד על העולה שטעונה יסוד ונאמר בעולה זריקה וזרקו את הדם על המוצה ונאמר בפסח זריקה שהרי נאמר בצבור ואת דמם זרוקו על המוצה ולא אמר ואת דמו וצא בקבלה כי זה הפסוק הוא בצבור ובפסח ומעשר בהמה שזכר טעוין זריקה אחת כנגד יסוד וכמו שהעולה טעונה יסוד כך זה טעונה יסוד וכשנבאר לך זורת המוצה במקומו במסכת מדות יתבאר לך (א) כי פאת המזרח לא היה צו יסוד ועוד יתבאר עם היסוד:

יצתה כת ראשונה נכנסה כת שנייה כו' : (ס"ט) זה מוציא:
כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת כו' : (ס"ט) לפי שאמר כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת פירש כי זה היה שלא ברצון חכמים ואילו היה ברצון חכמים היה בין מעשהו בחול ומעשהו בשבת הפרש והוא רחילה העורה כי לא היו רוחלים אותה בשבת. ואין הלכה כרבי יהודה:

י"קו' מפרשים (א) ושינת כי יאובכיו ושי"א יאובכיו אתה יבד' אהפריש ובד'. י"ב ודלא כרז אשי שאמר פסולו בגופו ולי אפשר לבדר יאובכו חלה מילתא היא. אם יאובכיו מונה הרמב"ם אינו בארבע עשרות כי צוה לא יתורק מה בין לשמו ושלא לשמו ובין למולים ולערלים אשר ישנו כ"כ זריקה וכמו שפסק הלכות ור' יוחנן לא מדייק בזה כי מ"מ אינו רק בשתי עשרות ולא בארבע הרמב"ם מסתפק בעלגה פירושם אשר יתורק כל הארבעה עשרים ששמה בשה. (ד"ה) (ב) ואין הפרש באומרו במועד או בשאר ימות הפסח. י"ג כאשר צמועו פירושו מוה"ע וכמו שמוכר רש"י ד"ה מליקה אמליקה לא קפאי ומו"ק ד"ה והא ר"ש ושלא עשה צוה אמר שאין הפרש בין חוה"מ או שאר ימות הפסח ובאמת למי מני צמועו נע"ד שיהיה משמעו ללוי כשפור מכל וכל אצל ב"ד פטור רק מלא שחטו כמו שמדייק רש"י במשנה ש"ע צמועו אצל חייב משום השחטו בשבת כי אחר ששחטו אצל חייב נפש חייב ויהי אנשים אשר היו עומדים לנפש אדם ויתן בהם הדין שידורו מפסק ראשון לפסק שני והקבלה כי זה הוא לפי שהן מועטין אצל אדם היו הקהל כולם עומאין וכן אומר יחידים נדמים לפסק שני ואין לצור נדמה לפסק שני וכמו כן כל קרבנות לצור כולם מקריבין אותן בטומאה כשנעמארו רובן לפי שאנו למדין מן הפסח לכולן כי אחר הש"י פסח צמועו ואמר בקרבנות

שובכ מגדל לנכ בין לדעת²¹ שעלו במרכבה ודרשוהו ולרבי
גלוהו בין שנלו למנוח הפתח וכשאו החליפוהו.

ואשר חקק חקקי און ואמר עם הספר שאברהם ושרה הן
חומר ויורה לא תמלטו נפשו מזרה. ואם מי הוא
ימות בצרה כמכירה ואם מת לא תהא לו כפרה. ובאמת
האיש הוא²² העיר ונאמן על פלמו יותר ממאה עדים²³
שאינו מורשו של אברהם ותפלתו לא ישמע אל שאינו אפילו
מורשו של עשו וישמעאל רק מאופן שדון וליין שנולדו ממנו
ואדם הראשון²⁴ על כן הקלסו בכל²⁵ לשון וכל ישראל נקיים.

ועל ימר הדברים מה אתן קולי גם כי אעקב אין שומע לי,
כי יולד בצרך ספר שמוהו כחוסם על זרועם וכאלו
קבלוהו מרבים העם עליהם ועל זרעם, ובו דברים לדעתנו
ללמות ולא סדרים ובכל סדר וסדר יפסוהו עטרה לראש
ולדעתנו הם הדברים מרים כלענה והוא שורש פירה רוש,
ואפרי זאת מה אומר ומה אדרוש הירושון כסלע סקוס
ובנקרים אחרים, אם איש כיון להשמים בחצוי נאריש עד זוא
אשר לו המשפט ועל הכרס יכלה את קוצו וישמה אברהם
ציוא תלניו.

מרכבם²⁶ הייתי זה כמה ימים שלא להשיב על הדברים
שכתב אלי על מה שאקרה מורה ואני כחוקר
כמתפקס²⁷ כתבתי לך מה שכתבתי, ומפני שאף בדברי הרב
ז"ל ראיתי בספר מורה הנגונים דברים שהרבו לנו מטובה
כאשר בא כתבתי. וראיתי שבדברי ודברך תלוקים הרבה,
מאשר כתב בספר מדע²⁸ שאין שום תועלת בכל מה שאקרה
המורה ומי שחושב שיש בזה תועלת נחשב מכלל הנשים וחסרי
הדעת ואמה לא תדמה כן לא כתבך הראשון ולא בשני ולא
כמי המורה, וגם כשקראתי ספרך זה ראיתיך יותר חולק
עלי נקמיעין. ואמה תפמוד על מה שכתבת בחלק הראשון²⁹
בשמות ותבין ממנו מה שבתין ואם יש נקמיעין מה להגיל מן
השדיו כמו שאמרת אם לא. גם ראיתיך מפרש שדון וליין
שנולדו מאדם וחיה³⁰ שלא כדעת הרב³¹, ולא יודה הרב ז"ל
בפירושך לעולם. גם באצטענינות הראיתיך מפשה דרב
עליש³² גם נמתכות והדברים המיוסדים לזורך רפואה גם
נוסחי הקמיעין כלם שיש להם עמות ידועים גם נמתקין
נארכה דהוא ארבע ובארכה דהוא עשרים וארבע³³ וכל זה
לרפואה. ואמה בררם מדבר³⁴ מה שזאת לך ואשר³⁵ יודה
זה הוא³⁶ האמת לדעתי והנפת השאר. וידעתי כי נפה
שך חסר אוכל.

גם מה שכתבת בגנו ספר רפואות³⁷ משם הרב ז"ל³⁸ ראיתי
בפירושו המשנה יותר נארכה בטעמים שאני מתפלל על
פה קדוש לך יאמר דבר זה ואך דעמו הללו העלה מה
תרג. והסתכל שאמר³⁹ כמה נפש הנפש וגנו ספר רפואות
ולא שרפו. ודי לי עמה עם הרמיות גלגל וכונדך במקומך
מונה כי לא נח דעתי כמה שכתבת עמה, ומה אמה מלקי⁴⁰
מדברי הרב ואני כבר כתבתי למראשונה שאני חמה על קלמ
דבריו, עם⁴¹ דברך תלוקין על דבריו הרבה וכשתפמוד על
דבריו ועל דברך תפנו.

אלו הן שלשת הכתבים

נגידים כל הנעשה בענין למוד חכמות חצונות ואל הדורש
דרשות של דברי בהכמת כל הקהלה הקדושה אשר בברצלוה
ובהכמת הרב הגדול מרנא ורבנא רבי שלמה י"ץ וביה דינו.

סימן תמו

ארי להם לבירות מעלטה של מורה, כי רחוק מעליה הקירו
המלנפת והריתו העטרה, איש מקטרותו כדו וישמו
קטורה, לפני בני יון וני קטורה, כומרי יקריבו את המדינית
לפני כל ושלחו לאספ לא הזמורה, לא הכירו פניס במשפט
אל הנבירה ולפני העפירה נחמו משפט הנבירה, לא ישבו
ויהכרו נכרים וכשעפיים, בראש כל חזונות לאלה יקדו ואת
נביסם ילמדון, על כן בראותו כננף הארך פת יקוש ויורה
תקן בעברי פי פחה הרדת ואמרתי ופשהה המספחה,
ועמדט וכרתט בריה לאלהים ולמורת ה' אשר קבלט את
ואצתינו כטינו, לנכ יתעבר זר נחוכטו, וקמוש וחוח לא יעלה
בארמונותינו, עבדים אנתט עבדי ה' הוא עשט ולא אנתט.
וגזרט וקבלט עליו ועל זרעו ועל הנלוים אליט כח הארס
לכל ילמוד איש מבני קהליט כספרי היוניט אשר תברו חכמת
הטעט וחכמת האלות בין המוגברים נלושום בין שהעמקו
בלשון אחר מהיוס ועד תמשיט שנה, עד היומו כן תמש
ועשריט שנה. ושלל לנמד איש מבני קהליט את אחד מבני
ישראל חכמות האלו עד שיהיו בני עשריט ותמש שנה. פן
ימשכו החכמות ההס⁴² אפריהס וסירו אוהו מאפרי תורת
ישראל שהיא למעלה מן החכמות האלה. ואיש לך לא יגור
לשפוט בין חכמת איש כונה על דמיון, מופט ורשיון, ובין
חכמת העליון, אשר בינוט וביט און יתם ודמיון, וכן אדם
שוכן בחי חמר הישפוט אלוה ופשוה, לאמר את ושלט זה
אפשר וזה לא יוכל עשוהו, זה נאמת יש מבא לדי הכפירה
הגמורה, ומה יעלל נאמת כל לומד התורה. והולאנו מכלל

מברוריו. 37 שם, ושלא. 38 שם, הרב. 39 שם, באמת. 40 ספחים
ט, א. 41 כפי המשנה שם סוף פ"ד. 42 במנתיק, מלקט. 43 שם, ונכ.
חטור. מנחות קאור ד' סוף זט. 1 שם, ולבני. 2 שם, נוסף, סחר.
3 שם, נוסף, ארזה.

24 שם, לר"ם. 25 צ"ל ההוא. 26 כריחות, יב, א. 27 עירובין, יח, ב,
בראשית, כה פ"ב ופכ"ד. 28 במנתיק, כל. 29 מנחות קאור ז, מהר"ד
סכ"ה. 30 שם, וכספתק. 31 פ"רא מהל' ע"ז ה"י"ד. 32 במורה ובוכים,
ט"ז שם ח"א כ"ד. 34 גישין, מה, א. 35 שבת קכט, ב. 36 במנתיק,

שאל תחיה

הרב ראובן מרגליות

רופאים ורפואות בתלמוד

”ותניא: כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין

תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה... רופא”.

(סנהדרין י”ז ע”ב)

בעת אשר איתני תבל הרעידו ארץ ומלואה, מטה עוז ביד ההשגחה המישרת דרך לתקופה חדשה בתולדת העמים, בעת ההיא כאשר האיר לנו בני עם ישראל נצוץ אור אחד, תקוה מזהירה מבשרת שיבת ציון, היתה הפעולה הראשונה לעריכת המוסדות הצבוריים בארץ ישראל, אבן פינה לבית אולפנא גבוה. רוח ישראל הרואה קיום האומה ביבנה וחכמי, מצא התבטאותו גם עתה כאשר בא לכוון מחדש את ישוב ארץ בהחילו בנין מוסד להפץ דעת ותורה.

אמנם כל עוד לא גודל דור עברי חופשי בארץ ישראל, דור אשר בקרב נפשו פנימה יתמזגו כל אלו הדיעות אשר קלטו ישראל בכל ארצות פזוריהם, ורוח ישראל הנצחי יתעורר ליצירת ערכים חדשים מבלי לחקות דרכי עמים זרים, אין אתנו אותם גדולי הרוח אשר יתכשרו לעמוד בראש מוסד כזה מרכז-הרוח לעם ישראל וחכמתו, ובכך יש לראות מראש כי פעולת הבית מדרש הגבוה הלזה תהיי בראשונה שמושית, אשר החשובה ממחלקותי היא מחלקת הרפואה, ובהיות לבי לציון וכל מעייני בה, זאת שעשוע בזו השבוע שהונח בה היסוד להבית הגדול הזה להעמק חקר בהכרת התיחסות רבותינו חכמי התלמוד ע”ה לחכמת הרפואה בכלל והלכותי המסתעפות וביחוד בשאלת נתוח המתים להתלמד המוכרח לקיום מחלקת הרפואה ושכלולה.

הנה הברייתא הישנה שהעתקתי בראש מאמרי זה העמידה את הרופא לאחד ממקיימי החבורה, אמנם רבינו שלמה יצחקי ז”ל נס ל”ה

הרפואה
פוגעת במידת
הבטחון

הוא) ביאר כי אמרם רופא כוונתם מוהל "למול תינוקות". ונטותו מלבאר המלה כפשוטה היא השקפתו על אודות חכמת הרפואה ונחיצותה בכלל, כי על אשר אמרו בתלמוד בברכות (יו"ד ע"ב) ופסחים (נ"ו ע"א) כי ששה דברים עשה חזק"י ובהם אחד מהשלשה שהודו לו חכמים אשר גנו ספר הרפואה כתב כי לכן הודו לו על גניזתו לאשר לפנים לא הי' לב החולה נכנע על חליו לאשר הי' מתרפא מזה, שבכן אשר אמרה תורה "ורפא ירפא" (שמות כ"א י"ט) זהו אך לאשר ירדה לסוף דעתו של אדם לכן הוכרח להתיר רפואתו ראה זוהר (יתרו פ' ריש ע"ב) רמב"ן עה"ת (פי בחקותי כ"ו י"א) וטו"ז (יו"ד סי' של"ו ס"ק א'), ומעתה יתרון רב להאדם אשר יבטח באלהיו ולא ישום בשר זרועו, ולמה יאסר לאותו התלמיד חכם השם בטחונו בה' לדור בעיר שאין שם רופא, לכן כתב שכוונו חכמים על רופא למול תנוקות.

הרופא אינו
סותר מעשה
ה'

אולם הרמב"ם בפירוש המשניות אחרי הביאו (בפסחים פ"ד שם ד"ה ע"ה דברים ע"ה חזקיהו) זה הפירוש כתב: "ואתה שמע הפסד זה המאמר ומה שיש בו מן השגיונות, ואיך יחסו לחזק"י מן האולת מה שאין ראוי ליחס כמותו לרעועי ההמון וכמו כן לסיעתו שהודו לו ולפי דעתם הקל והמשובש האדם כשירעב וילך אל הלחם ויאכל ממנו בלי ספק שיבריא מאותו חולי החזק חולי הרעב (ראה רמב"ם הלי' תפלה פ"ה הי"ב ועיין מ"ג רנינו נספרו נפס' חיה סי' ו' סק"ד זמהדורחינו) אי"כ כבר נואש ולא ישען באלהיו, נאמר להם הוי השוטים כאשר נודה לשם בעת האכילה שהמציא לי מה שישביע אותי ויסיר רעבתנותי ואחי' ואתקיים, כן אודה לו שהמציא לי רפואה ירפא חליי כשאתרפא ממנו" [בענין שגנו חזק"י ספר הרפואה עיין גם במורה נבוכים (ח"ג פל"ו), ובי"ב דרשות הר"ן (סוף דרוש ד'), בעקידה (וישלח שער כ"ו ד"ה אחר שפועלות) ובההקדמה לסי' אוצר החיים מר"י צאהלון נהחלה. (מילואים)] וראה בבראשית רבא (פרשה י' אות ו') פס' "ויכולו השמים הארץ וכל צבאם" (נלאק"ט ז' א')^א שהביא מבן סירא (פי

^א והציבו יסוד הדרוש על מלת צבאם לאשר עשבים או תבלין או עקרי בשמים נקראים צביא רש"י בבא מציעא (כ"ט סוף ע"ב ד"ה ליב"א).

ל"ח) אלהים יצר בשמים למרפא, ונפש דעת לא תקוץ בס"א* [על סמי מרפא מצינו שאמרו "ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים" עבודה זרה מ' ע"ב (מילואים)] והביאו במדרש שמואל (פרשה ד' אות א') "מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבה שהיו מהלכין בחוצות ירושלים והי' עמהן אדם אחד פגע בהם אדם חולה, אמר להן רבותי אמרו לי במה אתרפא? אמרו לו קח לך כך וכך עד שתתרפא, אמר להן אותו האיש שהי' עמהן מי הכה אותו בחולי? אמרו לו הקדוש ברוך הוא, אמר להן ואתם הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם, הוא הכה ואתם מרפאין?, אמרו לו מה מלאכתך?, אמר להן עובד אדמה אני והרי המגל בידי, אמרו לו מי ברא את האדמה? מי ברא את הכרם? אמר להם הקדוש ברוך הוא, אמרו לו ואתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך הוא ברא אותו ואת אוכל פריין שלו? אמר להם אין אתם רואין המגל בידי אלולי שאני יוצא וחורשו ומכסהו ומזבלו ומנכשו לא העלה מאומה, אמרו לו שוטה שבעולם, ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב אנוש כחציר ימיו, כשם שהעץ אם אינו נזבל ומתנכש ונחרש אינו עולה ואם עלה ולא שתי מים אינו חי והוא מת כך הגוף הוא העץ, הזבל הוא הסם, איש אדמה הוא הרופא..." מובן כי להשקפה זו מצוה היא להאדם שירפא עצמו אם יחלה וכאשר אמר אביי בשם תנא דבי ר' ישמעאל שניתן רשות לרופא לרפאות (ברכות ס' סוף ע"א) הכוונה רשות ומצוה, כאמרם תפלת ערבית רשות ראה תוסי' שבת (ט' ע"ב ד"ה למ"ד) וכן "ואלו הן" משום רשות שהכוונה מצוה (רש"י ביצה ל"ו ע"ב נמשנה וע"ע מ"ט רבינו בספרו נפש חיה ס' תע"ה סק"ז במהדורתינו). ולכן אין תלמיד חכם רשאי לדור בעיר שאין בה רופא שירפאו כשיחלה. והוכחה גדולה כי כן היא

* מה שצ"ל רבנו מספר בן סירא לפנינו בכמה נוסחאות שונות עיין בן סירא הו"ל יבנה-ת"א, ובמהד' כהנא, ובמדרש רבה לפנינו "בר סירא אמר חלוק העלה סמים מן הארץ בהם הרופא מרפא את המכה" וכן הביא רבינו דברי הבראשית רבה האלה בנינוי זהר על זהר חדש (בלק נ"ד ע"ג, אות ג'). ובענין ספר בן סירא עי' מה שכתב רבינו במרגליות הים (סנהדרין ק' ע"א).

כוונת חכמי התלמוד באמרם רופא, היא מאמרם בחולין (ט' יט ע"א) שת"ח צריך שילמוד שלשה דברים כתב שחיטה ומילה, ובכן סתם ת"ח הוא עצמו מוהל ואיך יאמרו בכלל כי ת"ח אסור לדור בעיר שאין בה מוהל, ודאי כוונתם כהוראת המלה בפשטותה.

גניזת ספר
רפואות

ואשר גזז חזק"י את ספר הרפואה כתב הרמב"ם (פרק המשניות שם) שזהו לאשר היי' ענינו להתרפאות בדברים שלא התירה תורה להתרפאות בהן כמו הדברים שחשבו בעלי הצורות, והוא כי יש אנשים חכמים בחכמת הכוכבים ועל פיהם יעשו צורה לעתים ידועים ויועילו או יזיקו לדברים ידועים, וכן כתב בספרו מורה נבוכים (ח"ג פי' ל"ו), אמנם הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תי"ד) תמה על זה כי בהיות זה תוכן הספר למה גזזו הן הי' לו לשרוף אותו כספרי מינים. אבל דעת הר"מ מבוארת באשר סיים ומחבר זה הספר² לא חיבר אלא על דרך החכמה בטבע המציאות לא עלי דרך שיעשה אדם פעולה ממה שנכתב בזה הספר וזה מותר, הכוונה, כי אך ההמון אשר לא בחכמה חלקם דימו הדברים לסגוליים יוצאים מגדר טבע המציאות ולכן נאסר להם לעשותם אם כי בעצם אלו הפעולות מותרות הן, וכדעת רבינו בכלל באלו הענינים ראה בהלי' עכו"ם (פי"א הט"ז) ובתורת העולה להרמ"א (ח"ג פי' ע"ז).

הרופא
מחויב מן
התורה
לרפואות

וראה ברמב"ם (הלי' נדרים פי"ו ה"ח) ובפרוש המשניות (נדרים פי"ד ד"ה לא יאכל עמו) שעל אמרם הנודר מחבירו מרפא אותו רפואת הנפש אבל לא ריפוי ממון, כתב: כי רפואת הנפש הוא גופו, ולכן אינו אסור לרפואותו לאשר הוא מצוה שחייב מן התורה לרפואות חולי ישראל שזה בכלל הכתוב "והשבתו לו" (דברים כ"ב, ז') לרפואות את גופו, ומקורו בבבלי בבא קמא (פי"א ע"ב). וכן כתב גם הרמב"ן עצמו בספרו תורת האדם (סוף שער הסכנה) באריכות ולא כההבנה השטחית בדבריו שבפרושו על התורה שדבריו הם אמורים בזמן שהנבואה והנביאים מנויים בנבואה, עי' נילולי אור זרקות י' ע"א ד"ה שגזז ספר רפואות (ונודע כי רבינו הקדוש הרמב"ן עצמו הי' רופא ראה שם

² ראה בהקדמת הרמב"ן לפרוש התורה (ד"ה ושלמה המלך) שכתב כי שלמה חיבר את ספר הרפואות ועיין ברשימי מלכים א' (ה', י"ג).

הגדולים בערכו ועי' מ"ט רבינו בספרו תולדות הרמב"ן עמ' 4 ונהגו' י"ג-י"ג סס), וכן הוא בחובת הלבבות (שער הבטחון פ"ד ד"ה וכיון שפגשתי) ובקול יהודא שעל הכוזרי (מאמר ג' אות ה' ד"ה והסלר הזה עמ' 18). וראה בזוהר (פי' האזינו רצ"ט ע"א) "אי אסיא חכים הוא קודשא בריך הוא יהיב לי' ברכאן לההוא דישתדל ביי", ובבן סירא (פי' ל"ח) הובאו מקצת דבריו בתנחומא (פי' מקץ סימן י') "כחונן בספר בן סירא אוקיר לאסיאך עד שלא תלטיך לה" ובפסיקתא (ינחי פסקא כ"ה) "אמר רבי אלעזר ככל את רופאיך עד שלא תלטיך לו".

אולם עוד מאמר נפלא בשטחיותו ביחס השקפת חכמי התלמוד

טוב
שברופאים
לגיהנם

לחכמת הרפואה ונושאי' נמצא בדבריהם, היא אמרם "טוב שברופאים לגיהנם" (קדושין פ"ב ע"א), והפליגו עוד באמרם כי אחד מהשבעה שאין להם חלק לעולם הבא הוא טוב שברופאים (אבות דר"נ פל"ו ה"ה). אבל מלבד הזרות שבמאמר זה מצד עצמו, יפלא עוד הן בקודש חזינו הרבה מחכמי התלמוד שהיו הם עצמם רופאים, כמו ר' חנינא ראה יומא (מ"ט ע"א) וחולין (ז' ע"ב)¹, כן הי' שמואל אסיא דרבי (בבא מציעא פ"ה סוף ע"ב), ואמר כל מילי ידענא אסותי' (בבא מציעא ק"י ע"ב) כי שמואל רב גוברי' ברפואות (נדה כ"ה ע"ב)², וכן היו ר' אמי אסיא (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג ט"ו ע"א), ובן אחיי על חולי מעיים (שקלים פ"ה מ"א), ומניומי אסיא (עבודה זרה כ"ח ע"ב, שבת קל"ג סוף ע"ב), והאדם הגדול תודוס הרופא (נזיר נ"ב ע"א). [ר' יוחנן ור' אבהו היו רופאים מומחים ראה

¹ ובזה נבין דברי הבבלי שבת (ל"ח סוף ע"א) "מכלל דביצים מצומקות מצטמקות ויפה להן נינהו, אין, דאמר רב חמא בר חנינא פעם אחת נתאחרתי אני ואבא (כ"ה בירושלמי שנת פ"ג ה"א כ"ב ע"א) למקום אחד, והביאו לפנינו ביצים מצומקות כעוזרדין ואכלנו מהן הרבה" ששאלו אם ביצים מצומקות טובות לבריאות הגוף והביאו אשר העיד רב חמא מר' חנינא אביו שהי' מומחה במקצוע זה לאשר רופא הי'. וכן נבין אשר הדגישו בעירובין (כ"ט ע"ב) כי כאשר לא נזהר ר' חנינא ואכל חצי בצל ונחש שבו וחלה ונטה למות הי' כמסכן עצמו שהי' לו ליזהר ולכן חשבוהו כחולה ע"י אי זהירתו ראה בבא בתרא (קמ"ד ע"ב) ואך מפני שהשעה היתה צריכה לו בקשו חביריו עליו רחמים [ע"י גס שבת ק"ט ע"ב].

² וראה בירו' שבת (פ"ד ה"ג ע"ה ע"ב) שמואל ור' חנינא אמרו צ"ט מתים בצינה וכו'.

עבודה זרה (כ"ח ע"א) ובנימין אסיא (סנהדרין צ"ט סוף ע"ב) ובר גירונטי אסיא (ירושלמי ביצה פ"א ה"ז ז' ע"א) ומצינו כי רבו הדורשים ברופאים כמו ר' יסה ור' אמי חד חשיש שניי וכי שאל לאסינייה דר' יעקב בר אחא וכי (ירושלמי שבת פ"ו ה"ה) עד שאמרו שנים שיושבין בחצר וביקש אחד מהם לעשות רופא וכי חבירו מעכב עליו מפני שמרבה עליו קול הנכנסין ויוצאין (בבא בתרא כ"א ע"א) וראה במדרש במדבר רבא (קרח פרשה י"ח אות י"ב) שכל החולים מתבקרים מרופאים, ולכן אמרו "אל תדור בעיר דריש מתא אסיא (פסחים קי"ג ע"א) שמרוב טרדתו לבקר החולים לא יוכל לפקח צרכי הצבור (מילואים)].

חז"ל דרשו
ברופאים

והרבה מחכמי התלמוד ידענו שדרשו ברופאים, כר' ירמיי כד הוה חליש על לגבי אסיא (נדריים מ"ט ע"א), ור' יוחנן חש בצפידנא אזל להתיא מטרוניתא (יומא פ"ד ע"א), ומעשה ביוסף פסקס שעלתה לו נימא ברגלו ונכנס הרופא לחתכה^ה (שמחות פ"ד הכ"ח), עד אשר הי' למשל בפיהם "דכאיב לי' כאיבא אזל לבי אסיא" (בבא קמא מ"ו ע"ב). וגם סמכו עצמם להלכה על אמירת הרופאים כאשר אמר ר' אליעזר בר' צדוק "מעשה וכו' ובאו ושאלו את אבא ואבא שאל לחכמים וחכמים שאלו לרופאים ואמרו... " (נדה כ"ב ריש ע"ב), "דאמר רב יהודה אמר רב דבר זה שאלתי לחכמים ולרופאים ואמרו... " (חולין ע"ז ע"א), וכן להוראת טומאה וטהרה "ומעשה... ונכנס תודוס הרופא וכל הרופאים עמו וכו' " (נזיר נ"ב ע"א). "ומעשה בטובי הרופא שראה את החדש" (ראש השנה כ"ב ע"א), וראה בירושלמי דמאי (פ"ג ה"א י"ג ע"א) שאמר ר' זריקן שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן "רופא חבר שהי' מאכיל לחולה עם הארץ... " הכי כל אלו

^ה חירוגי, וראה בבבא מציעא (פ"ג סוף ע"ב) אשקוהו לר' אלעזר בר' שמעון סמא דשינתא (לפני הנתוח השקו אותו סם התרדימה למען אשר לא ירגיש בצער הנתוח) עיילוהו לביתא דשישא (הכניסו אותו לחדר של שיש אולם הנתוח) וקרעו לכריסיי "הו מפקי מיניי דיקולי דיקולי דתרבא". [עוד מחוקי ההיגיניא עיין בכלים פכ"ו מ"ה עור של רופא (מלואים)], וראה בכריתות ט"ו ריש ע"ב. [עיין גם בתוספתא שקלים (פ"א פסקה ב') משל לאחד שעלתה לו מכה ברגלו והיה הרופא כופתו ומחתך בבשרו בשביל לרפאותו וכי (מילואים)].

יורדי גיהנם אשר אין להם חלק לעולם הבא המה. כן ידענו שהיו הסנהדרין צריכים לידע בחכמת הרפואה (רמב"ם סנהדרין פ"ב ה"א) ואמרו בספרי (פי' כי תצא פסקא ל"ז פסוק "לא ינא פלוע לנא") ובירושלמי יבמות (פ"ח ה"ב מ"ז ע"א) "מה בין פצוע דכא... זו מהלכות רופאים".

והנה רש"י קידושין (פ"ב ע"א ד"ה טוב שנופאים) בבאורו אמרם טוב

נטילת שכר
על הרפואה

שברופאים לגיהנם כתב: "ופעמים שהורג נפשות ויש בידו לרפאות העני

ואינו מרפא". ואמנם רופא כזה באמת מיורדי גיהנם הוא, כי עם אשר

קפדו חכמינו לשלם שכר הרופא כמתורגם "ורפא ירפא" (שמות כ"א, י"ט)

"ואגר אסיא שלם" (אונקלוס טס), ונקטו "אם אתה עושה כן רופא אומן

תקרא ושכר הרבה תטול" (סנהדרין צ"א ע"א) בכל זאת ודאי כי חוב

מוסרי הוא להרופא שלא לעמוד על דם החולה העני שאין בידו לשלם

בהיות לאל ידו לרפאות אותו, וגדול המקיים נפש אחת מישראל "כאלו

קיים עולם מלא" (סנהדרין ל"ז ע"א). וגם נצטווה לרפאות חולה נכרי

ראה גיטין (ע" ע"א). ועל רופא כזה אשר לא ירפא כי אם החולה שמשלם

לו במיטב אמר ר' אליעזר ב"ר צדוק אבא "הב להו אגרייהו בעלמא הדין

דלא להוי להו זכותא עמך בעלמא דאתי" (מדרש איכה רבה פרשה א' אות

ל"א פס' "היו צריי לראש"). **אבל למה יקרא רופא כזה טוב שברופאים?**

ולא עוד כי אם לדון את כלל הרופאים כמדתו בעוד שרופא אשר אינו

לוקח שכר מעני גם רפאותו העשיר אם כי יבא על שכרו לצדקה תחשב לו

ראה יו"ד (סי' של"ו), כי בדבר מצוה אם כי להנאתו מכוון בכל זאת נחשב

כעושה מצוה ראה בבבלי בבא מציעא (פ"ב ע"ב) "במלוה צריך למשכון

קמיפלגי מר סבר מצוה קא עביד וכו' " וכן הלכה. ובפסחים (ק"ב ע"ב)

"מצוה וגוף גדול אוכל פירות וכו' " ובאורח חיים (סי' נ"ג סעי' כ"ב) כי

שליח צבור בשכר עדיף מבנדבה ושם (סי' ש"ו סעי' ה') כי יש מי שמתיר

לש"ץ ליטול שכר שבת עצמו לאשר זהו מצרכי מצוה, ומעתה יוכל הרופא

לקחת אח"כ גם שכר ביקור שבת. ומה גם אחרי שנוהגים שלא להתחיל

ברפואות בשבת ראה בשבת (ק"מ ע"א) "רב אחא בר יוסף חש ביוקרא

דליבא וכו' ה"מ היכא דלא אישתי כלל אבל הכא כיון דאישתי חמשא

ומעלי שבתא אי לא שתי בשבת מיסתכן וכו' ", ובכך בהבלעה וודאי מותר

לקבל גם שכר שבת ראה רמ"א ופמ"ג (משבצות שם ס"ק ד'), תשבי"ץ (ח"ג ס"י י"ג), ובחתם סופר (השמטות לחו"מ סוף סימן קצ"ד)^{ה*}, ומעתה למה נחליט על כלל הרופאים כי הם מיורדי גיהנם ואין להם חלק לעולם הבא'. אמנם האמת יורה דרכו כי כוונת רבותינו ע"ה על אלו רופאי אליל אשר דימו לרפאות ברוח פיהם בלחשים שונים מבלי לחבוש ולמצוא מזור, דרך קצרה וארוכה לא תעלה, אשר המון הפתאים חשבו אותם לטובים שברופאים לאשר רפואתם סגולית בלי נתוח ותחבושת', ראה אודותם בבבלי עבודה זרה (כ"ח ע"ב) ויקרא רבה (פרשה ט' אות ט') במדבר רבה (פרשה ט' אות כ') ועוד. וכבר הבאתי בספרי תולדות אדם (פרק ח' הערה ה') כי בהעתקת השבעים מתורגם הפסוק רפאים בל יקומו (ישעי' כ"ו י"ד) כאלו נכתב רופאים בל יקומו, ורמזתי על כת זו אשר בצדק אמרו על הכשר שבהם כי הוא מיורדי גיהנם ושאיין לו חלק לעולם הבא. ויגיד עליו רעו כי עליהם מוסבים הדברים אשר מבואר במשנה סנהדרין (צ' ע"א) ואלו שאין להם חלק לעולם הבא... והלוחש על המכה, וראה בבבלי שם סנהדרין ק"א ע"א. [אמנם ברי"ף (סנהדרין כ' ע"א נדפי ה"י) ורא"ש (שם, סנהדרין פ"א אות ד') דאיסורא אפי' בלא רקיקה וכן השמיט הרמב"ם (בהלי עכו"ם פ"א הי"ב) הא דרוקק אך שהפליג להזהר על הלוחש (מילואים)].

טוב
שברופאים
לגיהנם –
ברופאי
אליל

^{ה*} [בענין שכר רופאים הנה אמרו אסיא דמגן מגן שויה (בבא קמא פ"ה ע"א), אך אדם חש בעיניו נותן ממון לרופא (כתובות ק"ה סוף ע"א), ונחתו לחלק אימתי אשה מתרפאית מכתובתה ואימתי מנכסי בעלה (שם נ"ב ע"ב) ורופא ממשלתי נשלם מהקופה הצבורית, וכן אומר בן סירא (פ' ל"ח) ה' יתן לרופא חכמה ומשאת מאת פני המלך יקח וכו', וראה בס' דברי חכמים (מיץ תר"ט עמ' ס"ט) שהביא: "בירושלמי דקדושין פי' עשרה יוחסין במשנת לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקי, אמרו מאי דכיותא דלביש מאנין דחורין כגון הני אסווין דקיימין במוקרא ולבשין לבושין דפמלכורין". (מילואים)]

¹ ואם יאמר המתעקש כי אמרו כן על שעסקו עם הנשים אשר בזה אמרו באבות (פ"א מ"ה) שסופו יורש גיהנם, הנה גם בזה לא יוצדק משפט כללי ראה לדוגמא בתענית (כ"א סוף ע"ב) מאבא אומנא, ומה גם לאמר שאין להם חלק לעוה"ב.

¹ וזהו שאמר חזק"י על שגזו ספר הרפואות והטוב בעיניך עשיתי (ברכות יו"ד ע"ב) הדגיש שהי' זה אך טוב בעיני ה' אבל לא בעיני העם.

רשות
לרפאות
בחולי
חיצוני

מכל האמור נראה כי יחס חכמי התלמוד ע"ה להרפואה הטבעית היה חיובית בהכירם נחיצותה לכל ידוע חולי, אולם האבן עזרא בפירושו עה"ת כתב (בשמות כ"א, י"ט) "לאות שנתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים שיראו בחוץ רק כל חלי שהוא בפנים בגוף ביד השם לרפאותו", וכן כתב בפירושו לתהלים (ל"ב, יו"ד) "ודע כי הכתוב לא התיר להתרפאות רק ממכת בן אדם, כי השם לבדו הוא רופא ישראל" וראה ברבינו בחיי פ' משפטים (שמות כ"א, י"ט) ובמליצת הרב ר' משה זכות בתפתה ערוך (סעיף ד') שכתב אם נתנה תורה רשות לאלה, הן היתה רק לחבוש כל פצע אם בפנים אין במעשם בצע, רק היא פעולת אל בדרך פלא, ולדעתם זו אחרי היות כל חולי בידי שמים ראה כסף משנה (ה' טומאת צרעת פ"ה הי"ח)^ט יהי אסור להתרפאות עצמו מכל חולי חוץ מצנים ופחים כתובות (לי ע"א).

הרשות
לרפאות
גם
בחולי פנימי

אבל רבותינו עמודי ההוראה בעלי התוספות כתבו בבבא קמא (פ"ה ע"א ד"ה שניתנה רשות): "וא"ת והא מרפא לחודיה שמעינן לי, וי"ל דהוה אמינא הני מילי מכה בידי אדם אבל חולי הבא בידי שמים כשמרפא נראה כסותר גזירת המלך לא, קמ"ל דשריי". והמעין בבבלי ברכות (ס' סוף ע"א) ימצא מבואר כי לאביי כך דרכם של בני אדם ולא אך שנהגו להקז דם שהיא מכה של חלל דבר פנימי, ורבו הרפואות בתלמוד בדברים פנימיים כאשר בחיצוניים, ראה לדוגמא בברכות (מ' ע"א, מ"ד ע"ב ונ"א ע"א), שבת (ס"ו ע"ב, ס"ז ע"א וק"מ ע"א), נדרים (נ' ע"ב), גיטין (ס"ו ע"ב) והלאה, עבודה זרה (כ"ט ע"א) וכאלו, וסתם שיטת התלמוד בעבודה זרה (כ"ח ריש ע"א) שמכה של חלל אין מתרפאין מעכו"ם שחשוד על שפיכת דמים אבל בישראל אמרינן וחי בהם ראה תוס' שם (ד"ה מכה שע"ג היד).

ביצוע ניתוח
הכרוך בסכנה

ולא עוד כי אם גם חולה אשר לאומד דעת הרופא בלא נתוח לא יחי אבל כשיעשו לו הניתוח אפשר שיחי אבל אפשר ג"כ כי יקרבו בזה

^ח ומובנת שטתו זו לכל היודע דעת הרב באסתרולוגיא.

^ט וצ"ע על התבואות שור (על השמלה החדשה ס"י ל"ו ס"ק ע"ח) עיין בו.

מיתתו שימות ח"ו בזמן הנתוח, מוכח מבבלי בבא קמא (ס' ע"ב) שיעשה הנתוח, ש"ת"ר רעב בעיר פזר רגליך וכו' ואומר 'אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שסי' (מלכים ב' ז' ד') מאי ואומר וכי תימא ה"מ היכא דליכא ספק נפשות אבל היכא דאיכא ספק נפשות לא, ת"ל (לפנינו ח"ט) לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו ונחיי ", הרי כי גם באפשרות קירב מיתתו התיירו לאשר בלא זה ודאי ימות אחרי זמן מה [ויעיין בירושלמי סנהדרין (פ"ט ה"ג מ"ז ע"ב)] "הכהו על ידו וצבת אמר אסייה אין מקטעה ידי חיי הוא וכו' " עיי"ש שמוכח שיקטעו ידי למען הצל כל הגוף ע"פ אומדנא של הרופא. (מילואים), וכן למדו בעבודה זרה (כ"ז ע"ב) מזה שספק חי ספק מת אין מתרפאין מהעכו"ם שחשוד על רציחה אבל ודאי מת מתרפאין מהן אף כי יש לחשוש שיהרוג אותו ומקרב מיתתו בכל זאת אמרינן לחיי שעה לא חיישינן, ומעתה ודאי כי מותר לעשות הנתוח וגם להסיר אבר אחד למען מנוע הסכנה מכל הגוף, כמו באשה מעוברת כל עוד שלא עקר הולד שהם כגוף אחד (ראה ערכין ז' ע"א נמשנה) מותר להרוג את הילד למען הצל האם. וגם כאשר כבר עקר הילד שיושבת על המשבר ומקשת לילד ואי אפשר להצילה כי אם בהוציאם הילד ח"ו חתיכות חתיכות, מבואר במשנה דאהלות (פ"ז מ"ו) שמחתכין את הילד במעי איברים איברים מפני שחי' קודמים לחייו, יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש. ודוגמא לזה בבבא מציעא (ס"ב ע"א) שנים שהיו מהלכין בדרך ויש ביד אחד מהם קיתון של מים ואם ישתו שניהם שניהם ימותו ר"ע אומר וחי אחיך עמך חיך קודמים, והלכה כמותו, והנה בין כך ובין כך הילד ימות ראשונה ראה בבבא בתרא (קמ"ב ריש ע"ב) וערכין (שם) ובכך אין דוחין חיי אמו בשביל חיי שעה של הילד כדבריהם בעבודה זרה (כ"ז ע"ב) שהבאתי.

אבל הנפלא בזה היא אמרם בירושלמי תרומות (פ"ח ה"ד מ"ז ע"א)

סייעת בני אדם שפגעו בהם לסטים ואמרו תנו אחד מהם ונהרגו ואם לאו אנו הורגים כולכם אפ"י יחדו להם אחד אסור למסרו להריגה ראה רמב"ם (הלי' יסודי התורה פ"ה ה"ה), אשר גם אם נבא לחלק שיאסר בקום ועשה ור"ע לא התיר כי אם בשב ואל תעשה עוד יפלא הן ביולדת

היא גם כן בקום ועשה להרוג הילד למען החיות האם. אולם הר"מ (בהל' רוצח פ"א ה"ט) כתב כי הילד הוא כרודף אחרי אמו להרוג אותה ולכן ניתן להצילה בנפשו של רודף, ורש"י בסנהדרין (ע"ב ע"ב ד"ה יצא ראשו) כתב שכל זמן שלא יצא לאויר העולם לא יקרא נפש וכ"כ התוס' יו"ט (באהלות שם ד"ה מחתכין) והסמ"ע (בחוי"מ סי' תכ"ה ס"ק ח'), וראה ברדב"ז (ח"ב סי' תרצ"ה) באשה שמתה בלדתה בשבת והיה מפרפר בה והנשים הכו על בטנה בכדי לקרב מיתתו שודאי לא יאות עבדי ומחזי כעין רציחה אבל באמת אין בזה משום נטילת נשמה כי לא יקרא עוד נפש.

ולהלכה יש הבדל גדול בין שני טעמים אלו כי לטעמו של הרמב"ם שנידן כרודף יוכל גם רופא מילד נכרי להמית הילד למען הצל האם כי גם הוא יכול להציל בנפשו של הרודף כשאי אפשר להציל באחד מאיבריו (רמב"ם הל' מלכים פ"ט הי"ד). אבל לטעמו של רש"י כי לא יקרא נפש זהו אך בישראל אבל בן נח שמוזהר על העוברין (סנהדרין נ"ז ע"ב) לדידי נפש הוי, ומצאתי שכבר העיר בזה המנחת חינוך (במצוה רצ"ו ד"ה והנה נזן נח) [וראה שם מנחת חינוך (מוסך שבת אות כ"ט ס"ק ג' ד"ה וע) כי בן שמונה חדשים גם לבי"נ אין חיותו חיות], אולם כל זהו אך לכתחילה אבל כשאין רופא מילד ישראל, ודאי מותר לומר למילד נכרי להוציא הילד ולא עדיף לפני עור שלא להדחות מפני פקוח נפש, וגם הנכרי המקיים נפש לא יחוש וכשיטת הרמב"ם וראה בישוב השני שבתוס' סנהדרין (נ"ט ע"א סוף ד"ה ליכא מידעם דלישראל שרי).

והנה הגאון רבי ישעי ברלין ז"ל חידש (מובא בנודע ביהודא מהדורא תנינא חוי"מ סי' נ"ט) שמה שאמרו במשנה אהלות הנזכרת: יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, זהו אך אם קים לן בגויי שכלו לו חדשיו, כי כל זמן שלא יצא לאויר העולם לא אמרינן עליו "רוב נשים ולד מעליא ילדן" (נדה כ"ט ע"א), וכן מצאתי מבואר במזרחי עה"ת פ' משפטים פס' "ולא יהי אסון" (שמות כ"א, כ"ב) ממכילתא שם, וכן יש להוכיח מדברי הרוקח המובאים במג"א (סי' שמ"ג ס"ק ב') כי אשת כהן מעוברת מותרת ליכנס לאוהל המת כי שמא ולדה נקיבה ושמא הוא נפל,

דין בן נח
בהמתת
עוברין

אין לעוברין
חזקת חיים

ולא אמרינן רוב נשים ולד מעליא ילדן שבכך אין בזה כי אם ספק אחד, לפי שאין לו עוד חזקת חיים כל עוד שלא יצא לאויר העולם.

אמנם מרן הנודע ביהודא חוכך שם בזה בכתבו כי יש לומר שאפיי לענין שההרגו יהרג עליו לא הצריך הרמב"ם שיהי' ידוע בודאי כי כלו לו חדשיו אך נלך אחר הרוב ילדים שאינם נפלים עיין בו, ואני תמה מתוס' ערכין (בי ע"א ד"ה לאתויי מנוול) שכתבו; "ואי"ת ההורגו יתחייב הואיל ואיתרבי בנפשות אלמא איקרי נפש דמהאי טעמא מרבינן להורג בן יום אחד פרק יוצא דופן (נדה מ"ד ע"ב)... וי"ל דהתם בתר הכי (נתוס' גלפנינו "נתורת כהנים" ונוסחת רבינו מחוקקת) **מוקמינן ליה בשכלו לו חדשיו** וכו' ", הרי שצריך להיות ידוע כי וודאי כלו לו חדשיו, וראה במגן אברהם (או"ח סי' ש"ל ס"ק ט"ו). ואשר כתב הנו"ב שם עוד: "אני תמה על תמיהתו ואטו מי הותר להרוג את הטריפה להציל את השלם **זה לא שמענו מעולם** וכו' ", ראה במגדול עוז להגיעב"ץ (אבן בוחן פנה א' אות ע"ז) שהביא בשם המאירי על התוספתא של סייעת בני אדם הנזכרת שאם הי' אחד ביניהם טריפה אפ"י לא יחדוהו ימסרוהו בידם, וכאשה שהיתה כבר טמאה לנוסחה אחת ראה דגול מרבבה (יו"ד סי' קנ"ז סעיף א' בהג"ה) נודע ביהודא מהדורא תנינא (יורה דעה סי' ע"ד) ופתיחה כוללת להפרי מגדים (ח"ג אות כ"ה). וראה בהתשובה שבנתיבות (חו"מ סי' ל"ו נ"אז"כ סי' י') שכתב כי בטריפה לא אמרו והצילו העדה ובמנחת חינוך (מצוה רצ"ו אות ה' ד"ה ולכאורה נראה דישראל) שאסור להרוג הרודף אחר הטריפה, ומה גם לחקירתינו הן גם בשב ואל תעשה ימות הילד קודם כאשר הבאתי ומצורף לזה טעם שרודף הוא שמפרכס לצאת.

ניתוחי
מתים ע"מ
להתלמד

ועתה נחקור על יסוד לימוד חכמת הרפואה היא נתוח המתים להתלמד מקום האיברים הפנימיים העורקים והעצבים, האם מותר ע"פ ההלכה, הנה בבבלי בכורות (מ"ה ע"א) אמרו: "מעשה בתלמידיו של ר' ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך, בדקו ומצאו בה מאתיים

וחמישים ושנים" איברים, ולא פורש אם יהודית היתה או נכרית¹ וראיתי כי הגאון בעל התומים נשאל בדבר נפל אחד משונה במראיתו אשר רצה אחד לסבבו בעיירות להראותו לרבים ולקבץ בעד זה ממון, ואסר הגאון בתשובתו המובאת בספרו בינה לעתים (הלי' יו"ט סוף פ"א) מטעם איסור הנאה שבמת. אמנם הן דוגמא לזה מצינו בהקדש שאסור להנות הימנו ובכל זאת קול מראה וריח אין בו משום מעילה פסחים כ"ו ע"א [וכן כשמסתכל על אילן של ערלה ונייר של כלאים עיין חידושי הרשב"א (סוכה ל"א ע"ב) לא מלאנו מקומו (מילואים)] וכן שלהבת של איסור הנאה ראה יו"ד (סי' קמ"ב סעי' א') הרי כי כל שאינו נהנה מהאיסור עצמו לא נקרא הנאה, ואם כי בעצם שאלת הגאון וודאי אסור לאשר מקבל בעד הראיון ממון ראה רש"י פסחים (כ"א ע"ב ד"ה לא יאכל) ותוס' מגילה (ח' ריש ע"א ד"ה

¹ וראה בנדה (ל' ע"ב) "אמר להם ר' ישמעאל מעשה בקלפטרא מלכת יוונית שנתחייבו שפחותי הריגה למלכות ובדקן ומצאן זכר לארבעים ונקבה לפ"א, אמרו לו אין מביאין רא"י מן השוטים", הכוונה כי אלו הרופאים שבדקו לא היו בקיאים באומנותם. הנה בזה הי' ניתוח להתלמד מרופאים נכרים בגוף נכרית, אבל באשר הבאתי בפנים עמדו תלמידי ר' ישמעאל לנסיון אך לא פורש אם יהודית אם נכרית אשר יש בזה הבדל להלכה לחקירת המשנה למלך (בהל' אבל פ"ד הכ"א) שמת עכו"ם מותר בהנאה שהביא מירושלמי שבת (פ"י סוף ה"ה ס"ג ע"ב) "יומדה ר' שמעון באיסורי הנייה א"ר יודן תיפתר במת עכו"ם", שמבואר כי מת עכו"ם מותר בהנאה וראה בתוס' בבא קמא (יו"ד ע"א סוף ד"ה שהשור), באור הגר"א ליו"ד (סי' שמ"ט א"ת ח') ושאלת יעב"ץ (ח"א סי' מ"א), [ויעוין בדברי הימים ב' (כ', כ"ה) "ויבא יהושפט ועמו לבז את שלם וימצאו בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וגו' " ומאשר נסדרו פגרים בין רכוש וכלי חמדות מוכח כי גם באלו היה להם צורך והיו בכלל השלל ויעוין בשו"ת מחנה חיים ח"ב יו"ד סי' ס' (מילואים)] וזה עתה בא לידי ספר מתא דירושלים וראיתי שבחדושו לירושלמי שבת (שם) כתב בטעם ההבדל, לאשר כי ראינו הבדל בין מת ישראל לעכו"ם בדין טומאת אוהל שהמחמירים הם אך מטעם מנהג ראה ב"י צ"ק ע"ב (יו"ד סי' שע"ב סעי' ב') נכון לזוהר שלא לילך על קברי עכו"ם, שסגנונו זה יורה כי אין זה מצד עיקר הדין ראה טו"ז או"ח (סי' רמ"ד ס"ק ד') וכן חששו גם לאסור מת עכו"ם בהנאה אם כי ההיתר מפורש בירושלמי.

הנאה ממת
עכו"ם

אלא), וגם אשר על ידי זה אינו קוברו כמו שהאריך שם^א אבל לחקירתינו שאין לו הנאה מנוי הגוף אך שמתלמד עליו לא תקרא הנאה.

וכן ברור כי מי שנתמנה מהפקודות לרואה מתים^ב שצריך לקיים כי פלוני

ההבדל בין
איסורי
הנאה שונים

קבורת
אברים

^א שגם אם לא נחשב הנפל כגוף ונפש צריך קבורה כאבר מן האדם בחי ראה ירושלמי שבת (סוף פרק י"ח ה"ג פ"ו ע"ב) שקוברין השליא [עיין בבראשית רבה (פרשה ס' אות ג')] יפתח מת בנשילת אברים בכל מקום שהיה הולך בו היה אבר נישול הימנו והיו קוברין אותו שם^א ועיין במשנה למלך (הלי' אבל פי"ד הכ"א) ובתפארת ישראל שבת פ"י מ"ה בועז אות א' (מילואים) ועיין בתוס' נדה (י"ז ע"א ד"ה שורפן) ותענית (ד' סוף ע"א ד"ה והיינו) וצ"ע דברי הנודע ביהודה במהדורא תנינא (יו"ד ס"י ר"ט) שלא התעורר מזה, וראה בבא קמא (פ"ה ע"א) "דכסיפא מילתא למשקל מבשרו למשדיי לכלבים", ואשר מצינו בברכות (ה' ע"ב) שאמר ר' יוחנן "דין גרמא דעשיראה ביר" שלפי הערוך (עלך גרס) והרשב"ם בבא בתרא (קט"ז ע"א) הי' זה שן שאינו מטמא ולכאורה יפלא איך הסרוהו מן המת הן אמרו בנזיר (מ"ג ע"ב) שאע"פ שאין כהן מטמא לאביו אלא בזמן שהוא שלם כשכבר טימא עצמו חוזר אפ"י על עצם כשעורה אחרי שכבר נתחייב בקבורתו ראה בית יצחק יו"ד ח"ב ס"י ק"ס, אבל יתכן שנפל זה השן מפי בנו העשירי בעודו בחיים ראה רש"י חולין (י"ח ע"א ד"ה שן תלושה) שוחטין בו.

חשש
לעילפון
הנראה
כמות

^ב כי מפקחין על המתים לאשר חוששין לעלופ ראה מס' שמחות (ראש פ"ח ה"א) מעשה שפקדו אחד וחי כ"ה שנים ועוד מעשה באחד שפקדוהו והוליד ה' בנים ואח"כ מת, כי עד שימוק הבשר חוששין לעילוף (נדה ס"ט ע"ב) ולכן אין קורעין בטן המקשת לילד שמתה להוציא הילד לאשר חוששין שמא לא מתה אך נתעלפה (מגן אברהם ס"י ש"ל ס"ק י"א), ואשר אמרו ביומא (פ"ג ע"א) נפל עליו הגל אין בודקין רק עד החוטם שנאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, שמשמע כי לאחר שפסקה הנשימה חשבינן אותו למת, זהו לאשר בנפילת הגל איתרע חזקת חיים כי יש בו ריסוק איברים, וראה בבא רהיטב (אה"ע"ז ס"י י"ז אות א') שהביא כי אם מתה אשה תחת בעלה מיתה ודאית ואח"כ חיתה ע"י נביא וכו' לא פקע זיקת הבעל מעלי ואינה יכולה להנשא לאחר, והוכיח זה מאשר יסופר מאשת ר' חנינא בר חכינאי שפרח רוחה בבואו פתאום לביתו ובעי רחמי עלה וחי (כתובות ס"ב ע"ב) ולא מצינו שקדשה אחרי כן, אבל לדעתי אין מזה הוכחה כלל כי כאשר אמרו שפרח רוחה אין הכוונה שמתה אך שהתעלפה (ראה בשיטה מקובצת כתובות פ"ו ע"א שכתב כי מה שאמרו חכמים מכין אותו עד שתצא נפשו הכוונה שאין בהכאה שיעור ידוע אלא עד שיחליש כחו), וכאשר כתב הרמב"ם במורה נבוכים (ח"א פמ"ב) על הכתוב בבן הצרפתיית עד אשר לא נותרה בו נשמה כי הכוונה שנתבטלה נשימתו עד שלא השיגה לו נשימה כלל ויתמיד זה הספק יום או יומים, וראה ברדב"ז

או פלונית מת, מותר לקבל שכר, [יעוין נז"ט חתם סופר (או"ח סי' קכ"ח) מש"כ בשם הגרע"א ומהפלא שלא העירו על תשובת התשב"ץ (בח"ג סי' י"ג) יעו"ש (מילואים)] ככל שומרי המתים מהחברה קדושה שנוטלים שכרם מקופת החבורה וכמו הקברנים שמפורש במשנה נזיר (י"א ע"א) שמקבלים שכר עבודתם ראה תוס' שם ד"ה יודע אני... מפני שאני קובר מתים, ובסנהדרין (כ"ו ע"ב) לא פסלוהו כי אם לאשר נוטל שכר יו"ט אבל בחול מותר, וראה בכתובות (ק"ו ע"א) "מבקרי מומין שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכו' ". כי אין איסורי הנאה אלו דומים לאיסורי הנאה אשר בעבודה זרה או חמץ בפסח שאסור להשתכר בהם ראה או"ח (סי' ת"ג) ויו"ד (סי' קל"ג) לאשר אותם מצוים אנחנו להעביר מן העולם ושלא יהי ניחא לנו בקיומם משא"כ בשאר איסורי הנאה, ובכן גם הנאה כזו שמתלמד אינה נחשבת הנאה, ומה גם לדברי המתא דירושלים שהבאתי בהערה יו"ד ממאמרי זה שחידש כי כל עיקר איסור הנאה שבמת הוא לאחר הקבורה שנלמד מעגלה ערופה בגז"ש של "ותקבר

(ח"ו סי' ב' אלפים ר"ג), שכתב כי מה ששאלו בנדה (עי' ע"ב) "בן שונמית מהו שיטמא" ולא שאלו על בן הצרפתית הקדום זהו לאשר לא פסיקא להו אם מת היי, וכן מבואר בזוהר (פי' וישלח קע"ה ע"א) פסי' "ויהי בצאת נפשה כי מתה" (נל"א ק"ה י"ח) "אמר רבי אבא וכי כיון דאמר ויהי בצאת נפשה לא ידענא כי מתה אלא... בגין דאית בני נשא דנפקי נשמתיהו ואהדרן לאתרייהו וכמו דאת אמר ותשב נפשו אליו, ויצא לבס, נפשי יצאה בדברו, לא נותרה בו נשמה, אבל האי נפקת נשמתה ולא אהדרת לאתרה ומיתת רחל" וכ"ה במכילתא (נ"ט פ"ה ו' ד"ה וירא ישראל) פסי' מת על שפת היס, וראה בתשב"ץ (ח"א סי' ק"י) ובתפארת ישראל תענית פ"ד מ"ג אות ט"ו, [יעוין בשיטה מקובצת (בבא מציעא ק"ד ע"ב) בשם תלמידי רבנו פרץ, ועיין ברמב"ן עה"ת סוף פרשת חיי שרה (נל"א ק"ה, י"ז) שכתב ויגוע וימת שמלת גויעה תרגם האונקלוס (ס' ו) "ואתנגיד והוא העלוף כלשון אתנגיד ואתפח (רמז לגמי' סנהדרין ל"ט ע"א) יכול ישלם חמשה נגידים (רמז לבבא קמא ס"ז ע"ב) וכו' " (מילואים)] אמנם אשר הביא בעל הסדר הדורות (בח"א ג"א נ"ה ערך, יהוא בן יהושפט) כי ממדרש קהלת לכה (פרקה ח' אות א' פסוק י') נראה שכן הצרפתית לא מת, לא דק כי בפסי' "ובכן ראיתי רשעים קבורים" (קהלת ח', י') אמרו אך שלא נקבר אבל לא כי לא מת.

שם" שמתחיל איסור ההנאה מעת ההורדה לקבר ולא קודם ראה שם שהאריך, שלפי"ז אין מקום לאסור הנתוח מטעם איסור הנאה לאשר זהו קודם קבורה ועכ"פ כבר הוכחתי שזה לא יקרא הנאה.

אמנם הנודע ביהודא במהדורא תנינא (יו"ד סי' ר"י) דן בזה לאסור משום ניוול המת ואם כי הביא סמוכין לדעת השואל להתיר מבבא בתרא (קנ"ד ע"א) וחולין (י"א ע"ב) אמר לגדור גדר במקום שאין הכרח ב"ב. וראה בחתם סופר (יו"ד סי' של"ו) שכתב כי אם יש חולה כזה לפנינו מותר, והן לנתוח יקחו מבית החולים אשר שם ילמדו המתעתדים

ניוול המת
לצורך
רפואה

ב"ב בענין נתוח המתים להתלמד שהבאתי מנו"ב יעוין בשו"ת בנין ציון החלוקות (סי' י"ז) שדחה הרא"י מבבא בתרא (קנ"ד ע"א) דשאני התם שנשאר המת חייב להם שקבל מעות, ודבריו תמוהין דהא לא נשאר חייב שהרי מכר נכסיו במחיר המעות רק היורשים טוענים שהיה קטן בשעת המכירה, ומש"כ להא דחולין (י"א ע"ב) שאם לא יבדקו יעברו על ספק רציחה, ג"כ צ"ע, ומצאתי בשו"ת אמרי שפר מהגר"א קלאצין (סי' פ"ב) שדחה דבריו כן, ויעוין בשו"ת חבלים בנעימים (מהדורא תליתאי חלק יו"ד תשובה ס"ד) שהאריך הרבה בכחה דהיתירא בעיקרי ההלכה והוכיח שאין בזה משום ניוול ומשום הנאה במת, ומה שהביא הנחל אשכול (הלכות מילה עמ' 117 אות ט') שהמת אינו מצווה על פק"י דחיים דהוא חפשי מן המצות, הנה אנו דנין על החיים שלהם מותר להציל עצמם בשל אחרים, ומש"כ הנו"ב לאסור כשאין חולה לפנינו והביא רא"י שגם רופאי האומות אין עושין נסיון בחכמת הנתוח כ"א בהרוגים ע"פ משפט או במי שהסכים בעצמו בחייו, מוכח מזה דהאידינא נשתנה שנתוחים משכח שכיחי טובי ומעשים בכל יום שעושים נתוחים במתי בתי חולים, ובכלל יש לידון דחיישינן לאיבה ולעלבון האומה שנהיה לשמצה בקמינו שיאמרו העם הנה עם ישראל אינו חושש לתועלת העולם וחפץ להתרפאות רק בניוול שאר בני אדם והוי חילול השם, ואם לפעמים לא חיישי לאיבת יחיד במקום איסור אבל בנוגע לאיבה ועלבון כלל האומה כבוד הצבור עדיף והביא מש"כ החתם סופר (בחוו"מ ח"ה בהשקטות סי' קצ"ד) על הא דע"ז (כ"ו ע"א) שאסור לחלל שבת בשביל גוי שכתב דעתה נשתנה הענין מפני שבזה הזמן אנו דרים בין האומות ויאמרו כי דמו של הנכרי קל בעינינו ועי"ז יותר בעיניהם דמם של ישראל, והאריך בזה הרבה לברר הלכות דמשום כבוד צבור ותועלתו אשר בש"ס ופוסקים ויש להביא סמוכין עוד מרמ"א (או"ח סי' של"ד סעי' כ"ו) בנפלה דליקה בשבת שכתב דכל הדינים הנזכרים ה"מ בימיהם אבל בזה הזמן אותם השרויים בין עכו"ם כתבו הראשונים ואחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקתם בשבת עיין שם.

להיות רופאים ושם חולים וחלאים משכח שכיחי והוי כלפנינו וראה מג"א (סי' ש"ל ס"ק יו"ד) שאפי' משום ספק הצלת נפשות מותר לנוול המת, וכל אחד מחויב לסבול צער בשביל הצלת חבירו מג"א (סוף סימן קנ"ו), וראה בספר חסידים (סי' תנ"א) שכתב "כשיש דבר בעיר מחפשים על אותם המתים וכו' כל דבר שהוא משום פקוח נפש יכול לעשות למת", הרי כי גם בדברים סגוליים התיר לנוול המת ומה גם להתלמד אשר הדרך הטבעי בדוק ומנוסה ראה בהגהות הרד"א (אגל לנכס) בגליון השו"ע (או"ח סי' שכ"ט אות א') שהבדיל בין רפואה סגולית לטבעית ובפירוש המשניות להר"מ (ביומא פ"ח) על "מי שאחזו בולמוס" שכתב כי אין עוברין אלו המצוות אלא ברפואות שמרפאין בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון בקרוב לאמת אבל לא בסגוליות דע זה וזכרהו, וראה בר"ן שעל הרי"ף (שבת פרק כירה סי' של"ט, י"ט ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה ומהא שמעינן) על אמרם שם "מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים" כתב והרב בעל הלכות גדולות התיר אפי' איסורא דאורייתא "ודברי תימה הם שהאיך יתיר שמואל מלאכה דאורייתא שלא במקום סכנת נפשות אלא שנראה שהרב ז"ל סובר **דנזקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן**", ומעתה אחר שרבינו בעל סי' חסידים התיר לנוול בסגוליות כל שכן בטבעיות שמותר מדין תורה.

ועתה עלינו לסדר ההלכות הפרטיות דיני רופאים בשבת יו"ט ופסח, יוה"כ ושאר תעניות, סמי מרפא אסורים בכל ימות השנה וחמצים בפסח, בן להוריו ובעל לאשתו, ודיני גוסס וכהן יבואו ברצות ה' באחת החוברות הבאות.